

*El molí de l'Abadia i
els seus moliners*

(segles XIX-XX)

PERE PASCUAL I DOMÈNECH

MAGÍ PUIG I GUBERN

JOSEP RIBA I GABARRÓ

JOAN CABALLÉ I ALEGRE

CARME FERRERAS I DALMAU

el centre d'estudis de l'Anoia

Ajuntament d'Igualada
Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada

El molí de l'Abadia i els seus moliners
(segles XIX-XX)

ASSAIG SOBRE UN ELEMENT PRIMIGENI
DEL REC D'IGUALADA

Pere Pascual i Domènech
Magí Puig i Gubern
Josep Riba i Gabarró
Joan Caballé i Alegre
Carme Ferreras i Dalmau

Igualada, juny 2009

Pròleg

Amb el suport de:

Honorable Dena dels Blanquers d'Igualada

© Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada
i Ajuntament d'Igualada

ISBN: 978-84-85.655-07-6

© 2009, d'aquesta edició:
Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada
Plaça Dr. Joan Mercader, s/n
08700 Igualada

Disseny i maquetació: Espai Gràfic, Igualada
Impressió: Unigràfic
Dipòsit legal: B-24.247-09

El barri del Rec ha anat perdent, en el curs d'aquests darrers anys, el caràcter acusadament industrial que adquirí entre 1750 i 1975 -paral·lelament al desenvolupament de la industrialització catalana i europea-, quan, secularment, s'anà concentrant bona part de la indústria igualadina en l'espai hortícola situat als peus de la vila conegut amb el topònim de Pla Inferior. L'esmentat procés ha de culminar amb el trasllat i la concentració de la indústria adobera en el nou polígon industrial projectat per acollir-la. Mentrestant, la construcció de la Ronda del Rec ha proporcionat al barri unes possibilitats de mobilitat que abans no tenia, i la reforma d'aquest indret de la ciutat s'està completant amb el procés d'endegament del curs i el desbrossament de les ribes del riu, que ha de convertir-les en un espai arbrat atractiu per passejar, destinat al lleure de tots els ciutadans.

El barri el tenim actualment emmarcat, a la seva part septentrional, pel centre històric d'Igualada –delimitat per les antigues muralles de la vila- i els seus ravals de Sant Agustí i de la Soledat i, a la meridional, per la nova Ronda del Rec. Es tracta d'una barriada caracteritzada per una xarxa viària que sorgí de manera improvisada a mesura que s'anà concentrant la indústria en aquest indret. La major part dels vials del barri van aparèixer arran de la transformació de vells camins en carrers: el de Sant Antoni de Baix era l'antic camí de l'Horta Vella; els de Sant Ignasi i de Joan Abat tenen el seu origen en l'antic camí que

El pou que existia davant de les cases d'hortolà de cal Venda.

Font: CECL (foto Pilar Cuerva i Carme Ferreras)

anava a la resclosa del Rec del molí de l'Abadia; el de la Creueta era el vell camí que es dirigia a Montbui... Pel que fa a les baixades, la de la Unió era el camí que permetia un ràpid accés des de l'anomenada Font de Fora (la de la Carota) a les adoberies, als tints i als horts situats sobre i sota del Rec. El mateix origen van tenir les altres baixades: la de Sant Nicolau, la de Sant Faust, la del Calot, la del Carme... En algun cas, aquestes baixades –transformades després en carrers– eren aragalls, és a dir, reguerons que conduïen les aigües pluvials acumulades a la vila fins al riu. L'actual carrer d'Antoni Franch havia estat un antic aragall que permetia el desguàs de les aigües que baixaven des de la Plaça del Rei (o de l'Àngel) per la Soledat.

En el curs d'aquestes darreres dècades –després de la crisi dels anys setantes i vuitantes i de l'adhesió d'Espanya a la Unió Europea-, s'ha experimentat una profunda transformació del sector industrial català, un procés que possiblement encara no podem donar per acabat. Per efecte d'aquest canvi, molt dels edificis industrials del barri del Rec han deixat de tenir funcionalitat i s'ha anat creant als peus de la ciutat un gran espai totalment edificat i cada vegada més buit a causa de l'existència d'una quantitat creixent d'antigues indústries aturades. Per tant, això planteja la necessitat d'emprendre la remodelació d'aquesta zona encaminada a donar-li una nova utilitat que no pot ser altra que la de reconvertir-la en un barri, on els habitatges (de nova planta o obtinguts a partir de rehabilitacions d'edificis antics) coexisteixin amb la concentració de noves activitats terciàries i amb equipaments i amplis espais públics destinats al lleure. L'expressada rehabilitació es pot fer de moltes maneres. La més racional i la més útil socialment –i també, sens dubte, la més rendible econòmicament a llarg termini– és la que permeti conservar la major part possible del patrimoni d'arquitectura industrial que s'acumula en aquest espai, així com el record d'alguns dels antics horts que havien coexistit amb la indústria. El respecte de l'embolicada xarxa de carrers del barri pot ajudar a convertir-lo en una zona destinada, essencialment, a vianants, la qual cosa contribuiria a incrementar la qualitat de vida dels seus futurs veïns. Una possibilitat totalment factible, perquè a l'altra banda del riu hi ha terrenys que podrien facilitar la construcció d'aparcaments a baix cost, i des d'aquests, el veïns podrien disposar d'una sortida ràpida de la ciutat a través de la Ronda Sud, actualment en construcció.

El barri sorgí al llarg d'una antiga sèquia medieval (el Rec) destinada a la conducció de l'aigua que proporcionava força motriu a les moles de l'antic molí fariner de l'Abadia, testimoni del nostre passat feudal i que encara subsisteix al cap de vuit segles de la seva construcció. El llibre encapçalat per aquest pròleg forma part de l'estudi que sobre la configuració històrica del barri del Rec està realitzant, des de fa anys, l'equip dirigit per Pere Pascual, Magí Puig i Josep Riba

Un dels coberts i emparrats que existien a l'Horta Vella.

Font: CECI (foto Pilar Cuerva i Carme Ferreras)

i integrat per membres del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada. El lector hi trobarà les vicissituds històriques del molí de l'Abadia i la trajectòria dels seus moliners durant l'època contemporània i també les de l'espai hortícola (avui molt transformat) on aquest s'ubicà, és a dir, l'antiga Horta Vella d'Igualada. L'esmentat molí és un testimoni més dels molts elements arquitectònics valuosos que encara conté el barri i contribueix a confirmar que estem davant d'una oportunitat única per crear un espai de gran qualitat urbanística amb unes possibilitats turístiques extremament potents.

Jordi Aymamí i Roca
Alcalde d'Igualada

Vista de l'horta Vella des del Molí de l'Abadia mirant cap a ponent.

Font: CECI (foto Carme Ferreras i Pere Pascual)

Nota preliminar dels autors

Aquest estudi forma part del projecte d'investigació dirigit per Pere Pascual, Magí Puig i Josep Riba, *El Rec: el primer barri industrial d'Igualada*, i desenvolupat per un equip de membres de la Secció d'Història Joan Mercader del Centre d'Estudis Comarcal d'Igualada. En el curs de la seva elaboració, hem estat beneficiaris de molts ajuts, entre els quals voldríem agrair les facilitats que ens ha proporcionat Marta Vives, directora de l'Arxiu Comarcal de l'Anoia, en la recerca dels fons documentals emprats en aquest estudi. La col·laboració d'Òscar López, d'EGAN, grup filial del CECI, i de Daniel Vilarrubias, de l'AHCA, pel que fa a l'obtenció d'algunes de les fotografies que il·lustren aquest estudi. En aquesta vessant, també volem expressar el nostre agraïment, de manera molt especial, al senyor Josep Bertran i Bertran i a les senyores Paquita i Antònia Riba per les facilitats que ens han proporcionat per visitar els edificis, confeccionar els plànols i efectuar reportatges fotogràfics del molí de l'Abadia i de la casa d'hortolà de l'hort del Cuneu (o mas Capell), immobles de la seva propietat, respectivament. Per acabar, hem d'agrair, també, els ajuts rebuts dels senyors Francisco Javier Pérez Velázquez i Antonio García Corsa, successius titulars del Registre de la Propietat, número 1, d'Igualada, i del personal de dit arxiu, en facilitar-nos la consulta de les inscripcions relatives a les esmentades finques.

El Rec al seu pas per l'horta Vella (mitjans de la dècada de 1990).

Font: CECI (foto de Pere Pascual i Magí Puig)

Índex

	<i>Pròleg</i>
	<i>Nota preliminar</i>
15 /	1. <i>Introducció</i>
21 /	2. <i>Del molí de l'Abadia al molí de l'Alert</i>
27 /	3. <i>Joan Soler un moliner polifacètic</i>
30 /	3.1 <i>La filatura de Vallbona</i> <i>La controvertida obtenció de l'aprofitament hidràulic</i> <i>L'aixecament de la filatura de ca l'Alert</i> <i>Un negoci d'elevats rendiments durant la seva primera època</i>
48 /	3.2 <i>La compra del molí de l'Abadia al marquès de Dosaigües</i>
53 /	3.3 <i>Inversions d'estalvi en l'adquisició de casa, terres i horts</i>
58 /	3.4 <i>El llegat de Joan Soler</i>
63 /	4. <i>El discret declivi econòmic de l'hereva del patrimoni i dels seus fills</i>
69 /	5. <i>El final del vell molí</i>
75 /	6. <i>Conclusions</i>
77 /	<i>Apèndix</i>
	<i>Apèndix 1</i> <i>Resums de la comptabilitat de la companyia J. Soler, M. Cuadras i</i> <i>J. Prat (1850-1854)</i>
	<i>Apèndix 2</i> <i>El molí de l'Abadia</i>
	<i>Apèndix 3</i> <i>La casa d'hortolà de l'hort del Cuneu (o mas Capell)</i>

1. Introducció

Els orígens del Rec d'Igualada i del molí fariner conegut amb el topònim de l'Abadia es remunten al segle XII. El febrer de 1187, Guillem de Claramunt i la seva esposa cediren al monestir de Sant Cugat del Vallès “la presa y aprofitament de tota l'aygua de manera que pugan rebre y tenir la matexa y conduhir-la per tot lo nostre alou d'Agualada per regar y fer molins [...]. Açò és, rebreu la dita aygua des del cacau del molí d'en Joan Ferrer, o sia des del lloch ahont està construhit dit molí, fins al mas d'en Venrell, y podreu fer vostra resclosa ab pedres y gleves, ab les tanques necessàries, podent-la conduhir, segons està dit, per vostre alou, segons vos convinga: respectant emperò lo salt de dit molí, tal com ara lo té. Aquesta donació vos fem a vosaltres y als vostres successors perpètuament...”.¹ Un parell de mesos després (l'abril del mateix any), Guillem, vescomte de Cardona i senyor d'Òdena, també cedia al monestir de Sant Cugat “perpètuament la presa o aprofitament de tota l'aygua del Agualada, des del cacau del molí d'en Joan Ferrer fins a la torre d'en Venrell, perquè lliurament y sens contradicció alguna pugan pendre y conduhir dita aygua per tot l'alou de

1. Joan Segura, *Historia d'Igualada*. Vol. I. Barcelona: Estampa d'Eugeni Subirana, 1907, pàg.36. Vegeu també Marta Vives, “De quan el Rec tenia senyors”, a *El Rec*. [Igualada]: Anòia Verda i Neta, 1992, sense paginar.

Vista de l'horta Vella des d'una finestra de les cases d'hortola de cal Venda.

Font: CECI (foto de Pilar Cuerva i Carme Ferreras)

Sant Cugat d'Agualada, per regar o fer molins, o lo que més los convinga a llur voluntat: except[u]ant lo salt del dit molí des del lloc en què ara està construït...".² El fet que el monestir de Sant Cugat aprofités l'aigua del riu al seu pas pel lloc d'Igualada suscità l'oposició de Bernat, senyor de Montbui. El plet durà anys. El 1205 es deixà constància d'aquest contenciós "sobre la presa y aprofitament de l'aygua del riu Agualada; la qual anava als molins de Sant Cugat [...], los quals edificà el monestir a la presència y vista d'en Bernat de Montbuy, y sens contracció d'aquest. Y dit Bernat destorvava la presa o aprofitament de l'aygua durant tretze anys. Per aquesta causa lo monestir reclamava [...] que dit Bernat pagàs lo dany que per dit destorp li havia causat...". El senyor de Montbui es creia creditor de mig delme sobre el producte dels molins aixecats pel monestir. El veguer reial intentà que ambdues parts formalitzessin una concòrdia i, atès que Bernat de Montbui no s'avingué a negociar, la sentència (dictada l'agost de dit any) assignà perpètuament al monestir santcugatenc "la presa o aprofitament de dita aygua...".³ Per tant, entre 1187 i 1205, el monestir de Sant Cugat construí la presa d'aigua, el rec i diversos molins al llarg del seu recorregut, entre ells el que es conservà fins al segle XX, dit de l'Abadia. Tanmateix, malgrat que aquests documents fan esment de l'existència de diversos "molins" al llarg del Rec igualadí, només tenim constància documental de la concessió d'un molí (el 1206) al moliner Pere Lloret.⁴

Els abats de Sant Cugat tenien també sota la seva jurisdicció l'església de Santa Maria d'Igualada i l'espai on s'anava formant la vila i terres al seu voltant obtingudes, a través de successives donacions, dels senyors d'Òdena.⁵ La situació de precarietat en què es trobava l'autoritat del monestir davant la prepotència dels feudals de les rodalies va determinar, possiblement, que l'abat santcugatenc cerqués el suport del rei i li cedís la meitat del domini que tenia sobre la vila.⁶

2. Ibídem, pàg. 38.

3. Ibídem, pàg. 40-41.

4. Ibídem, pàg. 41.

5. Josep M. Torras i Ribé, "Igualada", a J.M. Torras (coord.), *Història de les comarques de Catalunya. Anoia*. Vol. I. Manresa: Parcir, 1986, pàg. 38, consignà que consta l'existència de l'església de Santa Maria a començaments del segle XI sota domini del monestir de Sant Cugat del Vallès; que el 1059 el domini del monestir s'estenia, per la part de migdia, fins al riu Anoia; i que el 1196 Ramon d'Òdena llegà al mateix monestir les terres de l'antic mercadal situades al nord del nucli de població sorgit entorn de la parròquia. L'esmentada donació comportà que els límits del domini santcugatenc fossin els que després tingué el terme municipal de la vila d'Igualada.

6. J. Segura, *Historia d'Igualada*, op. cit., pàgs. 46-49; Joan Mercader, *La ciutat d'Igualada*. Barcelona: Barcino, 1953, pàgs. 36-37; i J.M. Torras, "Igualada", op. cit., pàgs. 38-39.

La jurisdicció sobre la vila i sobre el Rec i els seus molins esdevingué, a partir de 1233, condomini del monestir de Sant Cugat i del monarca. L'obligació de moldre el gra en els molins del Rec que eren monopoli dels senyors de la vila suscità el descontentament dels veïns pel fet, probablement, que es cobrava un preu abusiu per aquest servei. En aquest sentit, el 1345 els síndics igualadins es queixaven que "los senyors de dits molins volen y procuren ab tot esforç, que tots los habitants de la vila d'Agualada [...] tenen obligació estreta de moldre llurs blats en los dits molins de la Abadia...".⁷ El desembre de 1347, el consell de la vila tractà de la necessitat d'arribar a una concòrdia amb Berenguer de Montbui sobre la mòlta de grans. El contenciós es va resoldre el 9 de març de 1348 en què s'aixecà la prohibició que pesava sobre els vilatans d'Igualada de portar els seus grans a moldre al molí propi de Berenguer, localitzat al terme de Montbui.⁸

El 1377 Pere III (el Cerimoniós) cedí la part reial del condomini sobre el Rec i els seus molins als senyors de Montbui, mentre que el monestir conservà la meitat de dita jurisdicció. La situació canvià arran que el consell municipal igualadí comprà, el 22 de juny de 1622, la meitat de la jurisdicció sobre la vila que tenia el monestir de Sant Cugat, transacció que havia de comportar, també, que el municipi adquirís la part del domini que dit monestir tenia sobre el Rec i els seus molins.⁹ Pel que fa a la meitat d'aquesta jurisdicció que tenien els barons de Montbui, el casament d'Anna de Montbui, hereva de la baronia de Montbui, amb Claudio de Lanuza y de Torelles (segon comte de Plasencia), implicà que el condomini sobre el Rec i els molins igualadins passés a l'hereu d'aquests cònjuges: Josep de Lanuza y de Montbui.¹⁰ L'esmentada jurisdicció va romandre en poder del patrimoni senyorial dels Lanuza fins que el 1745, Helena de Lanuza i de Boixadors (setena comtessa de Plasencia) es casà amb Gener Rabassa de Perellós, tercer marquès de Dosaigües. El net d'aquest, Gener de Perellós-Lanuza i de Palafox (cinquè marquès) morí el 1853 sense descendència i designà Vicent Dasí i Lluësma hereu universal dels seus béns, el qual era membre d'una nissaga

7. J. Segura, *Historia d'Igualada*, op. cit., pàg. 68.

8. Ibídem, pàg. 211-213.

9. J. Segura, *Historia d'Igualada*, op. cit., pàgs. 537-541; J. Mercader, *La ciutat d'Igualada*, op. cit., pàg. 58; i J.M. Torras, "Igualada", op. cit., pàgs. 52-53.

10. Josep Riba i Gabarró, "Aspectes finals del règim feudal a l'Anoia". *Miscellanea Aqualatensia/VIII*. Igualada: CECI, 1997, pàg. 178.

vinculada a l'administració de la casa de Dosaigües.¹¹ Sigui com sigui, a finals del segle XVIII, el molí de l'Abadia havia esdevingut alou dels marquesos de Dosaigües, que el cedien en arrendaments quadriennals a moliners. El fet que el domini útil del molí i de la bassa formés part del patrimoni d'aquesta nissaga sembla indiscutible, però el que no sembla tan clar és que tinguessin (en exclusiva almenys) el domini jurisdiccional sobre el Rec. Encara més, perquè secularment havien esdevingut beneficiaris de les seves aigües un bon nombre d'hortolans, així com els adobers i tintorers que havien instal·lat els seus establiments a tocar del Rec al llarg del set-cents i que, consegüentment, havien adquirit el dret d'ús de l'aigua.

En qualsevol cas, els decrets de les Corts de Cadis de 6 d'agost de 1811 i de 19 de juliol de 1813 van abolir el domini eminent de particulars sobre l'aigua i el que tenia el Reial Patrimoni a Catalunya, el País Valencià i a les Balears, respectivament, amb la qual cosa els titulars del domini útil quedaren exempts del pagament de drets senyorialers per disposar de l'aigua. La Reial Cèdula de 15 de setembre de 1814 relativa al restabliment dels senyories no afectà les aigües; consegüentment, els titulars de concessions van adquirir la propietat dels aprofitaments, a excepció de les regions (com Catalunya) on continuarien essent domini del Reial Patrimoni i aquest les seguí adjudicant a particulars per concessió subjecta a pagament d'un cànon d'ús. Els diputats catalans demanaren (el 1834) l'abolició del domini que tenia el Reial Patrimoni sobre les aigües al Principat. El decret de 19 de novembre de 1835 va satisfer aquesta petició en abolir qualsevol mena de drets dominicals sobre l'ús de l'aigua, alhora que establí "la libre facultad de construir molinos de harina, de papel...", etc. Posteriorment, una disposició de 1837 restablí la vigència del decret de les Corts de Cadis de 1811 i 1813 en matèria d'utilització d'aigües.¹²

L'esmentada legislació convertí, doncs, tots aquells que eren usuaris d'aigües per a usos agrícoles o industrials en concessionaris d'aquest dret a títol gratuït. Les aigües dels rius i sèquies que no eren objecte d'aprofitament es convertiren "de facto" en un bé de domini públic que havia de ser objecte de concessió administrativa. Una R.O. de 20 de juny de 1839 atribuï aquesta competència als governadors provincials i, més taxativament, la R.O. de 14 de març de 1846 imposà la necessitat d'una autorització governamental per qualsevol

11. *Ibidem*, pàg. 178-179.

12. Jordi Maluquer de Motes, "La despatrimonialització del agua: movilizació de un recurso natural fundamental", *Revista de Historia Económica*, 2 (1983), pàg. 84-87.

mena de futura utilització de les aigües públiques. La llei de 24 de juny de 1849 establí que les concessions d'aigües serien gratuïtes i, a més, per fomentar el seu aprofitament, disposà que els capitals invertits en regadius serien beneficiaris, durant un període de deu anys, d'una desgravació total d'impostos i que els establiments industrials que empremsin energia hidràulica tindrien un descàrrec fiscal de la meitat, que posteriorment la llei d'aigües de 1866 elevà, també, a la totalitat durant l'esmentat període. En principi, les concessions eren a perpetuïtat, amb la condició que es fes un ús immediat i continu del seu aprofitament. En cas contrari, segons el que establí la R.O. de 21 d'agost de 1849, la concessió es consideraria caducada passats dos anys. Les llei d'aigües de 3 d'agost de 1866 i de 13 de juny de 1879 van mantenir aquest criteri pel que fa a les concessions per a usos agrícoles, mentre que les efectuades a favor d'empreses que les demanaven per regar terres alienes o per a usos industrials es limitaren a un període de 99 anys.¹³ En definitiva, l'esmentada legislació obrí la possibilitat que l'administració de l'Estat efectués noves concessions per a l'aprofitament de les aigües del Rec d'Igualada, tant per a usos agrícoles com industrials.

13. *Ibidem*, pàg. 87-94.

 En la Ciudad de Valencia
 a los treinta dias del mes de Agosto
 año mil ochocientos nueve. Ante
 mi el Escriuano de su Magestad y
 Forogor infraescritos. El Excelen-
 tissimo señor Don Juan Fran-
 cisco de Paula, Maria del Rosario,
 Rabaza de Perellós, Lanuza, Bo-
 xadors, Rosafu, Osil, Pugmarin,
 Maza de Llanza, Carron de Arboza,
 y Labrador de Vilanova, Marques
 de Borsaguar, Conde de Albarra, y
 de Placencia, por la Gracia de Dios,
 Visconde de Rueda, y Perellós; Ma-
 rques de Cantalla, de Betza, de Lu-
 chenta, de Picaient, y de la Daya, Due-
 ño de las Villas de Onil, Tibi, Guate-
 ronda, y Fuente de la Higuera; de

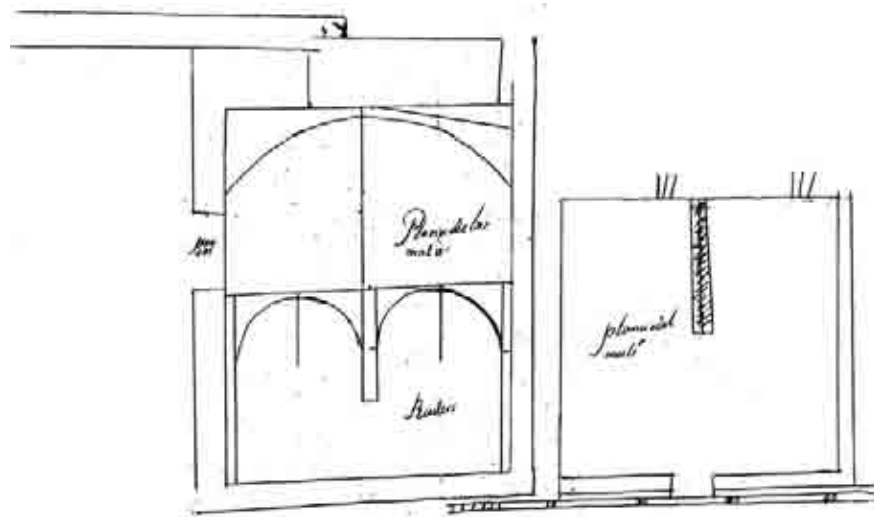
Primer foli del contracte de cesió en arrendament del molí de l'Abadia a Ramon Alert efectuada pel marquès de Dosaigües el 30 d'agost de 1809.
 Font: AHCA, fons familiar Alert - Soler

2. Del molí de l'Abadia al molí de l'Alert

El molí de l'Abadia formava part, doncs, del patrimoni senyorial que, a les acaballes de l'Antic Règim, posseïa el marquès de Dosaigües a Igualada, a Santa Margarida de Montbui i a Vilanova del Camí.¹⁴ L'agost de 1809, Gener Francesc de Paula Rabaza de Perellós, Lanuza i Boixadors (quart marquès de Dosaigües i vuitè comte de Plasencia) concedí aquest molí (vegeu el gràfic 1) en arrendament a Ramon Alert, veí d'Igualada, el qual per obtenir aquesta concessió comptà com a fiadors amb Antoni Subirana, d'Igualada, i Domènec Riba, de Vilanova. L'arrendament es formalitzà per un termini de quatre anys i pel preu de 9.333,33 pessetes, a raó de 2.333,33 pessetes anuals. El marquès es va comprometre "el día que principia el arriendo se le entregará dicho molino con todos los arreos para moler de cuyas ahinas se deberá formar inventario...". L'arrendatari acceptà les obligacions de "limpiar el riego o balsa, siempre que sea necesario o requerido..."; de posar "desde principios del mes de mayo hasta San Miguel de setiembre [...] seis palos, o maderos correspondientes en la resclosa o presa del agua..."; de pagar, en el supòsit que "dicha resclosa se descompusiese [...], veinte

14. Cf. Josep M. Torras i Ribé, *La comarca de l'Anoia a finals del segle XVIII. Els "qüestionaris" de Francisco de Zamora i altres descripcions (1770-1797)*. Barcelona: Consell Comarcal de l'Anoia/Ajuntament d'Igualada/ Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, pàgs. 119-150.

y cinco libras...”, amb la condició que si la reparació requeria una major inversió, la part restant seria a càrrec de l'arrendador; i de no instal·lar “en el expresado molino [...] muelas, rodetes, colferros y otros, sin aviso y consentimiento...”. En aquest contracte s'especificà, a més, que “si se rompiese alguna muela, será a cargo de su Excelencia el ponerla corriente, y si se rompiesen todas de manera que no se pudiese moler [...] se le rebajará lo que corresponda del precio del arriendo [...] siempre que el rompimiento de dicha muela o muelas sea sin culpa del arrendador...”. Per últim, s'indicà que l'arrendament es feia “a todo riesgo, peligro y aventura [...] en términos que por peste, guerra, langosta, sequedad o avenidas y qualquiera otro caso fortuito [...] no pueda pedir el arrendador la menor rebaja...” en el pagament del lloguer.¹⁵

Gràfic 1: Plànol esquemàtic del molí de l'Abadia elaborat, possiblement, el segle XIX.

Font: AHCA, fons familiar Alert-Soler

15. Arxiu Històric Comarcal de l'Anoia (AHCA), fons familiar Alert-Soler, notari José Valasco, València, 30 d'agost de 1809, còpia. En representació de l'arrendador, aquesta escriptura la signà Pere Ciurana, veí de València, actuant amb poders atorgats davant el notari Francesc Miralpeix, Prats de Rei, 11 de maig de 1809.

L'ofici de moliner deixava molt de temps lliure i era, per tant, compatible amb l'exercici d'altres activitats. Sabem que Ramon Alert aprofità l'avinentesa i esdevingué, a més, “negociant”. Es dedicà a l'arrendament del cobrament de drets feudals, una activitat que en el curs del segle XVIII havia estat, com assenyala Pierre Vilar, una font de beneficis per a nombrosos arrendadors i una via important per incrementar el capital comercial del país.¹⁶ El 1812 participava en una companyia que havia assumit el cobrament dels esmentats drets al terme de la Llacuna.¹⁷ En el curs de 1813, mantingué una sovintejada correspondència amb el marquès de Dosaigües, atès que exercia com a administrador seu en el cobrament dels drets jurisdiccionals dels senyorijs de Montbui i de Vilanova del Camí. En una lletra datada el 4 de setembre d'aquest any, li comunicà que “hize notificar al arrendatario de los diezmos de Monbuy y Quadra [Vilanova] para q[u]e me satisficiera las dos tercias q[u]e adeuda de dicho arriendo...”; que “no he determinado a arrendar de nuevo dichos diezmos esperando deliberación de V. Exlla...”, per “si estima por más conveniente el q[u]e la recaude a fin de poderse hacer con más sosiego y utilidad...”. Per acabar, li manifestà “sabe q[u]e soy el arrendatario del molino de la Abadía, y q[u]e acabo el quadriennio al último de corriente mes. Si es gusto de Va. Exlla. yo continuaré en el molino bajo el mismo precio q[u]e pago en este quadriennio [...] con los mismos pactos y condiciones...”.¹⁸ El marquès li tornà a cedir el molí en arrendament. Tenim constància que Alert es dedicava, simultàniament, a d'altres negocis. Entre aquests, la compra-venda de bestiar en transaccions d'imports considerables. Per exemple, una “Nota dels crastons y multons qui ha pagat Ramon Alert a Franc[cisc]o Sulé, de Frexas, y Miquel Sulé...” posa de manifest que entre 1815 i 1816, invertí 12.214,13 pessetes en la compra de 390 crestats (bocs) i 81 moltons.¹⁹ Les esmentades operacions estaven, possiblement, destinades a proveir les carnisseries municipals d'Igualada i dels pobles de la seva rodalia i, al seu torn, estaven relacionades amb vendes de pells al pèl que tenien, probablement, com a clients blanquers igualadins (vegeu la taula 1).

16. Vegeu: Pierre Vilar, *Catalunya dins l'Espanya moderna. 3. Les transformacions agràries del segle XVIII català*. Barcelona, Edicions 62, 1965, pàg. 485-549

17. AHCA, fons familiar Alert-Soler, *Nota del que jo Ramon Alert y pagat per lo arren[damen]t de la Llacuna en lo any 1812 sen compa[ny]s] Joseph Casals y Franc[cisc]o Solé...*

18. AHCA, fons familiar Alert-Soler, *Borrador de cartas per lo any 1813...*

19. AHCA, fons familiar Alert-Soler, *Nota dels crastons...*

Taula 1: Producte de les vendes de pells al pèl efectuades per Ramon Alert durant el bieni 1817-1818.

Compradors	Nombre de pells	Import de la venda (en pessetes)
Al Caló de l'Escardesa	32	128,00
A Ramon Saurina	79	276,48
Al Quico	80	300,00
A Joan Xueca	81	283,52
Al Saurina	76	196,00
Al Saurina	8	20,00
	356	1.204,00

Font: AHCA, fons familiar Alert-Soler, *Nota de las pells venudas des de lo any 1817 fins buy dia 20 de Set[em]bre de 1818...*

L'arrendament del molí s'anà renovant a favor de Ramon Alert en successius quadriennis. L'octubre de 1832, aquest moliner -natural de Vilanova del Camí, fill de Miquel Alert, pagès, i de Maria Anna Estrada, que s'havia casat en primeres núpcies amb Maria Teresa Fàbregas i en segones amb Maria Tardà- "trobant-me detingut en lo llit de malaltia corporal..." va fer el seu darrer testament. En aquest, nomenà marmessors de les seves últimes voluntats els seus gendres Joan Soler, moliner, i Joan Pons, sabater. Establí la celebració d'un nombre regular de misses. Llegà a Teresa Alert, muller de Joan Pons, i a Anna Maria Alert, muller de Josep Sanromà, filles del seu primer matrimoni, una lliura en concepte de suplement de llegítima, atès que ja havien rebut el dot en casar-se. Disposà que la seva segona muller, Maria Tardà, rebés -a més del que li llegà en els capítols matrimonials- el "llit parat ab banchs y pots de fusta de pi, màrfega plena de palla, dos llansols dels millors de la casa, dos cuxins ab sos cuxineras y un cobrellit de indiana...". I instituí hereva de tots els seus béns la seva filla Maria Alert i Tardà, muller de Joan Soler, que en cas de no tenir descendència, podria ser substituïda per les seves germanes Teresa i Anna Maria, successivament, amb l'advertiment que si la seva filla premoria a Joan Soler, aquest "sia señor poderós y plenísim usufructuari de tots los béns i drets mentres naturalment visquia y se conserva viu...". Finalment, declarà que Josep Riba (àlies Met), pagès de Vilanova, li devia 800 pessetes; que Joan Santacana, pagès de la Quadra d'Orpinell, 200 pessetes; Vicenç Sagristà (de les Maioles), pagès del terme d'Òdena, 96 pesse-

tes; Josep Alert (de la Bòfia), veí de la Torre de Claramunt (nebot seu), 773,33 pessetes; Joan Claramunt, de Vilanova del Camí, 80 pessetes; i Josep Claramunt (fill major de Joan Claramunt), 114,66 pessetes. Volgué explicitar "que tot quant mon gendre Joan Soler ha adquirit mentres ha viscut en ma casa y compañía tant en propietats com en arrendaments o de cualsevol altre manera sia y se entenga propi seu, sens que ningú puga demanar-li ni reclamar-li cosa alguna [...] cualsevol dret y acció que pogués jo tenir en les insinuades adquisicions li cedesch y condono...".²⁰ L'òbit d'aquest moliner tingué lloc al cap de poques setmanes,²¹ i la seva filla Maria Alert, hereva dels béns deixats pel seu pare, en va fer inventari "en la casa del espresat molí de la Abadia q[u]e ocupa y en què morí -el seu pare- y habitaba antes de morir...". Aquest document posa de manifest que el traspasat vivia gairebé de manera miserable -la irrellevància dels seus béns mobles així ho sembla suggerir-, però que, en canvi, posseïa un apreciable patrimoni constituït per una casa a Vilanova del Camí, diversos trossos de terra a Vilanova i a Òdena, alguns drets reals i crèdits, possiblement, de difícil realització (vegeu la taula 2).

20. AHCA, fons protocols notarial, notari Josep Mas i Torelló, Igualada, 18 d'octubre de 1832, fols. 294a-295a.

21. Arxiu Parroquial d'Igualada (API), *Libro de Óbitos de Enero del año 1827 a Enero 1836*, fol. 176v, assentament 345, Igualada, 29 d'octubre de 1832, enterrament de Ramon Alert, que morí a l'edat de vuitanta anys.

Taula 2: Inventari “post mortem” dels béns deixats per Ramon Alert arrendatari del molí de l'Abadia, format el desembre de 1832.

Mobles	
A la cuina	Una caldera i una paella d'aram, una taula de pi petita
A la cambra	Quatre caixes de pi usades i buides, dues màrregues, una conxa, una cadira i sis llençols usats
Immobles	
Vinya	De 3 jornals de mula, terme de Vilanova, partida Clot del Terme, a rabassa morta
Bosc	De 6 jornals de mula, terme de Vilanova, partida Vall de l'Escut
Tros de terra	Campa de 0,5 jornals de mula, terme de Vilanova, partida de les Mates
Casa	Carrer Major de Vilanova del Camí amb una bóta de 16 càrregues, una de 9 i una de 7, totes buides; dues bótes inútils de 4 càrregues, buides
Dret de lluir	Una peça de terra (plantada de vinya i part de bosc) de 3 jornals de mula, terme d'Òdena, partida de Can Martorell (venuda a carta de gràcia a Josep Colomer)
Dret de lluir	Una peça de terra (vinya, devesa i part de bosc) de 3 jornals de mula “nomenada la boïga”, terme d'Òdena, partida de Can Martorell (venuda a carta de gràcia a Josep Colomer)
Vinya	D'1,5 jornals de mula, terme d'Òdena, partida Camp de les Pedres
Bosc	D'1 jornal de mula, terme de Vilanova, partida Bosc de Garrigós
Hort	De 13 x 70 pams, terme de Vilanova, partida dels Horts
Tros de terra	De terra campa, oliveres i part de vinya, d'1,5 jornals de mula, terme d'Igualada, a prop del molí de l'Abadia i tocant, a migdia, amb el riu (comprat a carta de gràcia a Francesc i Miquel Galtés, pare i fill).
Crèdits (ptes)	
640,00	Contra Valentí Bernadas, pagès d'Igualada (*)
560,86	Un val signat per Ramon Susanna, pagès d'Igualada, datat el 10 de febrer de 1818
662,51	Un val signat per Pere Torrents, datat el 27 de setembre de 1817 (on consta al darrere que s'havien pagat a compte 70 lliures)
352,00	Un val signat per Josep Saval, datat el 27 de setembre de 1817

(*) Ens consta que Maria Alert aconseguí cobrar el deute acreditat de Valentí Bernadas, força anys després. El març de 1848, l'esmentat deutor i el seu fill (pagesos del lloc de la Vall de l'Escut, terme de Vilanova) van vendre, per 972,53 ptes, a Jordi Albareda, pagès i hortolà, natural de Carbasí i veí de Vilanova, una vinya de 2 jornals, terme de Vilanova, partida del Prat i un tros erm i bosc d'1,5 jornals, al mateix terme, partida Coma del Llopart. El comprador retingué 640 ptes per tal de lliurar-les a Maria Alert i cancel·lar dit deutor (AHCA, fons protocols notariais, notari Josep París, Igualada, 6 de març de 1848, fols. 83a-84a).

Font: AHCA, fons protocols notariais, notari Josep Mas i Torelló, Molí de l'Abadia, 24 de desembre de 1832, fols. 338a-339r, escriptura signada per Bartomeu Puigdollers.

3. Joan Soler: un moliner polifacètic

El seu gendre, Joan Soler, natural de Santa Margarida del Penedès, el substituï com a arrendatari del molí de l'Abadia, anomenat, a l'època, molí de l'Alert. Pel que sabem, Soler era, com el seu sogre, un “negociant”. Entre les seves activitats, hi tingué també un paper rellevant l'arrendament del cobrament de drets feudals, atès que tenim constància documental que, entre 1830 i 1833, tingué l'arrendament, per 3.000 lliures anuals, de les rendes acreditades pel duc de Medinaceli de la baronia de la Conca d'Òdena (vegeu el gràfic 2).²² Es tracta d'un moment en què la defraudació del pagament de tota mena de drets feudals assolí cotes elevadíssimes en el context de la crisi final del sistema

22. AHCA, fons familiar Alert-Soler, *Doctor Don Juan de Balle, Asesor y Apoderado General de los Estados de Cardona y Aytona y demás que también pertenecen en el Rosellón y Cerdaña al Excelentísimo Señor Duque de Medinaceli...*, diversos rebuts datats entre el 4 de maig de 1830 i el 24 de setembre de 1833. Pel que fa a les resistències al pagament de drets feudals a la comarca de l'Anoia, vegeu: Josep Riba i Gabarró, *Un vilatge del Cardona-Medinaceli a Catalunya*. Barcelona: Dalmau, 1968, pàgs. 57-59 i Josep M. Torras i Ribé, “El senyoriu d'Orpí. Impacte de la primera llei abolicionista (1811) sobre les relacions entre senyor i vassalls”, *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, VI (1978), pàgs. 326-347.

institucional de l'Antic Règim,²³ que quedaria abolit al cap de ben poc temps amb el triomf de la Revolució Liberal a partir de 1835.²⁴ Tot i això, és possible que en aquesta situació de desgavell, els arrendataris de la recaptació d'aquestes càrregues seguissin obtenint lucratiu rendiments de dit servei. Sigui com sigui, el que és segur és que Joan Soler –a través d'aquest o d'altres negocis que descoïnem- s'enriquí, atès que en els anys posteriors, efectuà elevades inversions en: la compra de terrenys i en l'aixecament d'un molí i d'una filatura hidràulica de cotó al terme de Vallbona; la compra de l'igualadí molí de l'Abadia; i en l'adquisició d'un notable patrimoni immobiliari.

Gràfic 2: Rebut del pagament de Joan Soler d'una terça del preu de l'arrendament del cobrament dels drets feudals acreditats pel duc de Medinaceli del senyoriu de la baronia de la Conca d'Òdena.

Font: AHCA, fons familiar Alert-Soler

23. Cf. Josep Fontana, *La quiebra de la monarquía absoluta, 1814-1820 (La crisis del Antiguo régimen en España)*. Barcelona, Ariel, 1971, pàgs. 145-218 i Montserrat Caminal; Esteban Canales; Àngels Solà i Jaume Torras, « Moviment de l'ingrés senyorial a Catalunya (1770-1835) », *Recerques*, 8 (1978), p. 51-72.

24. Josep Fontana, *La Revolución Liberal. Política y Hacienda en 1833-1845*. Madrid: Instituto de Estudios Fiscales/Ministerio de Hacienda, 1977, pàgs. 282-300.

DOCTOR DON JUAN DE BALLE,
*Asesor y Apoderado General de los Estados de Cardo-
na y Aytona y demas que tambien pertenecen en el
Rosellon y Cerdaña al Excelentissimo Señor Duque de
Medinaceli y de Santisteban &c.*

He recibido de Juan Soler Arrendador de las Rentas de la Conca de Odena y p^o medio de una carta orden contra D^o José Catarinen mil libras por la tercia vencida en 1° del presente mes de lujha y de esta cantidad queda hecho el correspondiente asiento en los Libros de cargo de esta Contaduría. Barcelona 24 de Set de 1830.

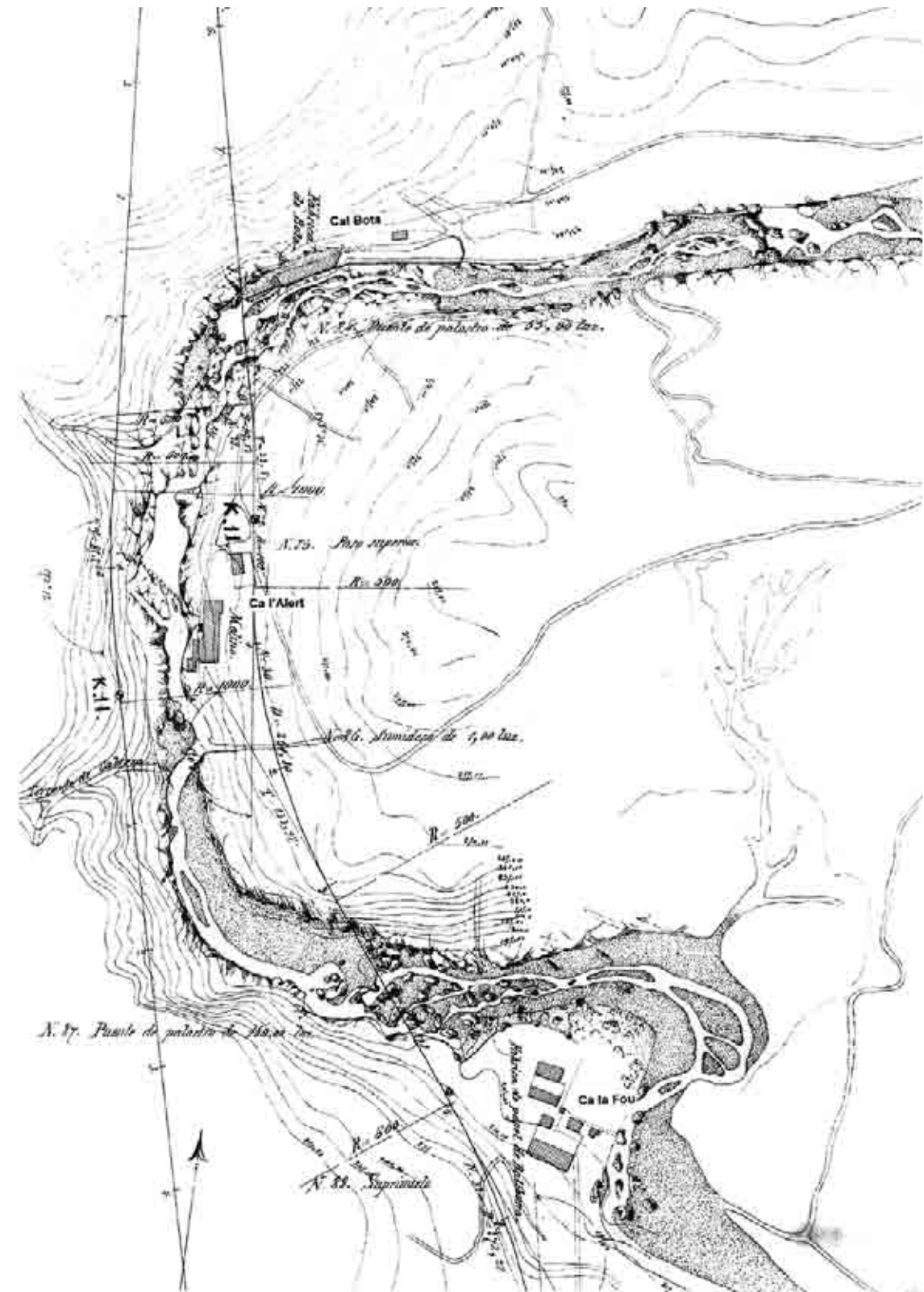
Son # 10000 9

3.1 La filatura de Vallbona

El ràpid creixement que experimentà la filatura (a través de berguedanes) i tissatge de cotó (mitjançant telers manuals) a Igualada durant la primera meitat del vuit-cents entrà en crisi arran de l'arrencada de la mecanització d'aquesta indústria a partir de la dècada de 1840.²⁵ Els intents d'aixecar filatures a vapor (les de la Cia. Fabril Igualadina, de Francesc d'Assís Mas i Cia...)²⁶ van fracassar a causa de l'elevat cost del combustible després que s'esvaïssin les esperances posades en els lignits de la zona de Calaf²⁷ i que es materialitzés l'aïllament d'Igualada de la xarxa ferroviària bàsica que es construí a Catalunya entre 1845 i 1886.²⁸ Tot i això, malgrat la crisi, a la Igualada de la segona meitat del XIX, subsistí un nucli d'empreses dedicades al tissatge de cotó, gràcies, en gran part, a la producció de filats de diverses filatures hidràuliques que van aprofitar, fins a límits difícilment imaginables, l'exigu potencial que oferien el migrat cabal del riu Anoia i el dels seus afluents.²⁹

Gràfic 3: Plànol del segle XIX del nucli de filatures hidràuliques al curs de l'Anoia al termes de Vallbona i Cabrera.

Font: AHCA, plànols del ferrocarril d'Igualada a Sant Sadurn d'Anoia

25. Cf. Josep M. Torras i Ribé, "Trajectòria d'un procés d'industrialització frustrat", a *Miscellanea Aqualatensia/2*. Igualada: CECI, 1974, pàgs. 175-184. Vegeu també, pel que fa a aquesta qüestió: Joan Serra i Constansó, *Mig segle de vida igualadina*. Igualada: Ateneu Igualadí, 1978 (2a edició), pàgs. 35-40; Pedro Vives Vich, *Igualada ojeada a su pasado y a su presente y visión de su porvenir*. [s.l.]: Ramon Tobella, 1926, pàgs. 7-11; Joan Mercader, *La ciutat d'Igualada*. Barcelona: Barcino, 1953, pàgs. 65-78 i 81-84.

26. Pere Pascual i Domènech, *Els Torelló. Una família igualadina d'advocats i propietaris. 1. Liberalisme, conservadorisme i canvi econòmic i social (1820-1930)*. Barcelona: Salvador Vives i Casajuana, 2000, pàgs. 62-78.

27. Josep Riba i Gabarró, *Història de l'explotació dels lignits del districte de Calaf*. Vic: Eumo/Ajuntament d'Igualada/CECI, pàgs. 23-41 i passim.

28. P. Pascual, *Els Torelló. Una família igualadina d'advocats i propietaris. 1. Liberalisme, conservadorisme i canvi econòmic i social (1820-1930)*, op. cit., pàg. 174-176 i Pere Pascual Domènech, *Los caminos de la era industrial. La construcción y financiación de la Red Catalana de Ferrocarriles (1843-1898)*. Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona/Fundación de los Ferrocarriles Españoles, pàg. 86-94.

29. Pere Pascual i Domènech, "Desenvolupament econòmic i augment de la circulació mercantil. La configuració històrica del sistema d'intercanvis de l'economia anoienca del segle XIX", *Miscellanea Aqualatensia/6*. Igualada: CECI, 1990, pàgs. 215-218.

Foto 1: Cal Bota, una de les tres filatures hidràuliques dels termes de Vallbona i Cabrera.

Font: Arxiu de Josep Riba i Gabarró

El nucli més important de filatures hidràuliques a la comarca va ser el de Vallbona-Cabrera, que va tenir els seus orígens a començaments de la dècada de 1840 (vegeu el gràfic 3). El març de 1841 es constituí la societat Bonet, Pere Viñas i Cia. (cal Bota), en un indret on hi havia un molí i un batà. El 1845 els fabricants igualadins Magí Cuadras i Joan Prat, associats amb el moliner Joan Soler, van formar la societat Los Tres Amigos (ca l'Alert). I, més endavant, l'abril de 1854, Josep Marsal (natural de Capellades) promogué la societat Marsal i Genescà, que establí la filatura hidràulica on hi havia el molí del Castellet (ca la Fou).³⁰ En la segona d'aquestes iniciatives, hi tingué un paper molt rellevant el moliner Joan Soler, que l'abril de 1822 havia comprat a Magí Mora i Freixes, veí de Vallbona, “un tros de terreno per edificar un molí fariner de tinguda setze canas de quadro junt amb un salt baix la riera en lo paratge nomenat lo Pèlach Roquer...”, que limitava, a migdia, a ponent i a tramuntana, amb propietat del venedor. El comprador quedà perpètuament obligat a “haber de moldrer de franch tot lo gra que lo venedor y los seus necesitan per lo consum de sa casa...”, i el venedor es va comprometre a cedir el terreny necessari “per anar y venir del dit molí que allí se farà, catorse palms de terra de amplada per carretera...”. El preu d'aquesta transacció es xifrà en 1.200 pessetes, de les quals Soler en pagà 800 en el moment de la signatura i s'obligà a pagar les 400 restants en el termini d'un any.³¹ Tot seguit, Joan Soler construí una presa, obrí una sèquia i inicià la construcció d'un molí fariner en aquest indret acollint-se a la llei de 19 de juliol de 1813, que abolí els dominis jurisdiccionals sobre les aigües fluvials.

30. Vegeu: Miquel Gutiérrez i Poch, “Entre el cep i el cotó: treball, terra i fàbrica a Vallbona d'Anoia (1800-1936)”, *Miscellanea Aqualatensia*/ 12. Igualada: CECL, 2006, pàgs. 260-264.

31. AHCA, fons protocols notarials, notari Josep Mas i Torelló, Igualada, 6 d'abril de 1822, fols. 100a-r.

La controvertida obtenció de l'aprofitament hidràulic

L'expressada iniciativa la va impugnar, per via judicial, Josep Pujol, hisendat i veí de Vallbona d'Anoia. El demandat manifestà que era titular dels drets derivats d'un establiment que la Intendència atorgà el 20 de març de 1752 a favor d'Antoni de Foxà -baró dels llocs de Vallbona i Cabrera d'Anoia i de Vilanova d'Espoia- d'aprofitament de les aigües del riu Anoia al terme de Cabrera entre els llocs dits Pasarot i Pèlag del Roquer, així com el de "construir cualesquiera fábricas y molinos, como no fuesen harineros...". El beneficiari transferí, immediatament, el 14 d'agost de 1753, aquest establiment a Pere Fontanelles, paraire de Capellades. Posteriorment, el 19 d'abril de 1805, Joan Fontanelles, abaixador, també veí de Capellades, vengué per 3.600 pessetes a Josep Pujol els esmentats drets i també el de lluir un molí draper localitzat al paratge de Pasarot a Francesc d'Assís Fontanelles. Finalment, Pujol aconseguí que Antoni Francesc de Foxà i de Guia li atorgués "licencia (en cuanto estaba de su parte) para poder construir cualesquiera fábricas y molinos, aunque fuesen [h]arineros..." al paratge esmentat.³²

El fet que Joan Soler decidís emprendre la construcció de l'esmentat molí comportà que Pujol el demandés (l'11 d'abril de 1822) davant el jutjat de primera instància d'Igualada.³³ El jutjat igualadí resolgué -per ordre d'execució dictada el 19 de novembre de 1824- imposar una multa 100 lliures a Joan Soler i ordenà que procedís a l'enderroc del molí, "habiéndose arrancado y separado las rocas, piedras, maderas y demás embarazos que servían de represa y hacían entrar el agua a la azequia del molino de Soler [...] segado la misma azequia con tierra y piedras...". Tanmateix, amb la

32. AHCA, fons familiar Alert-Soler, *Don José Miguel Corriols escribano principal [...] de la Baylia General del R[ea]l Patrimonio de este principado de Cataluña...*, concessió d'aigües a favor de Joan Soler, datada a Barcelona el 12 de novembre de 1828. El maig de 1805, Josep Pujol pagà a Anton Francesc de Foxà 2.266,66 pessetes que Pere Fontanelles li devia -1.600, per un debitori formalitzat el 1753, i 666,66, per un "val" signat el 1754 i, en contrapartida, li cedi "tots sos drets y accions a ell en dit nom competent contra dit Joan Fontanelles y altres persones..." (AHCA, fons protocols notarials, notari Anton Mateu i Mora, Igualada, 17 de maig de 1805, fols. 155a-r). Posteriorment, el juny d'aquest any, pel que sembla no gaire segur dels drets adquirits, demanà a Foxà que li ratifiqués notarialment la facultat "para poder construir cualesquier fábricas y molinos en el expressado distrito, atribuyéndole al efecto indicado las mismas facultades [que] residen en el expressado Sr. de Foxà, y no otras..." (AHCA, fons protocols notarials, notari Anton Mateu i Mora, Igualada, 17 de maig de 1805, fols. 200a-r).

33. El jutge ordenà l'embargament de les obres del molí i instà -sota pena de 266,66 ptes- J. Soler a no "continuar la obra q[u]e está haciendo..." (AHCA, fons familiar Alert-Soler, *De parte del Mag[ist]ro S[er]n[te]n[te] Sancho Granado, abogado nacional de número y Collegio de la Aud[ite]ncia Territ[orial] de la Prov[inci]a de Extremadura, Juez Letrado de prim[er]a instancia de la villa de Igualada y su partido...*, Igualada 17 de juliol de 1822).

caiguda del règim constitucional, el contenciós passà a ser competència de la Batllia del Reial Patrimoni, que tornà a exercir el domini de totes les aigües d'ús públic del Principat i la funció d'atorgar-ne la concessió a particulars. En aquest context, Joan Soler adreçà (el 31 de gener de 1824) una exposició a la Batllia. Hi precisà que Pujol l'havia demandat judicialment l'any 1822 argumentant "haber empezado a construir [un molí] al otro lado de la Riera...". Recordà que l'aprofitament de l'aigua com a força motriu no es podia considerar "dominio absoluto, sino útil [...] reservándose siempre S.M. el dominio superior..." i que tota concessió d'aigües havia de fer-se efectiva "dentro del plazo q[u]e ordinariamente se le señala de uno o dos años...". Puntualitzà que Pujol "desde el año cinco al veinte y dos no ha cuidado de construir la fábrica en el parage marcado..."; que era cert que l'abril de 1822 "removió algunas piedras en ademán de empesar una zanja...", però que ho féu "no tanto con ánimo de edificar, cuanto para impedir a mi parte el concluir el molino..."; i que el terreny "donde removió algunas piedras, no es, ni jamás ha sido, de su propiedad...". I, finalment, denuncià que Pujol era propietari d'un molí en aquesta zona i que s'havia significat per "aprovechar los tiempos de sequía exigiendo extraordinarios derechos de moltura...".³⁴ Pel que sembla, l'acusació era certa, perquè l'ajuntament de Vallbona, entre d'altres, havia declarat en el passat judici que "si se accedía a la demolición del molino de Soler, Pujol podría aumentar a su arbitrio, como lo había hecho en otras ocasiones el derecho de maquila de los cereales...".³⁵

En la tramitació d'aquest expedient, el 23 de juny de 1825, el fiscal de la Batllia del Reial Patrimoni dictaminà que el dret derivat del domini que s'havia concedit Foxà "aun suponiendo" que hagués estat de caràcter privatiu, "no quedarían cerrados los derechos del R[ea]l Patrimonio, ni serviría de impedimento para q[u]e este pudiese conceder otros establecimientos que fuesen en mayor utilidad pública..." d'acord amb el que disposà la R.O. de 5 de gener de 1820.³⁶ En aquest punt, Josep Pujol dirigi una instància a la Batllia (datada el maig de 1826) en què exposà que els decrets invocats "dejaban a todos los terratenientes el libre uso de las aguas que discurrían por su territorio para aplicarlas a los usos que estimasen convenientes sin necesidad de establecimientos..." i que això l'habilitava per efectuar una presa d'aigua en un indret anterior al de la resclosa del molí de Soler i per construir una "zanja (sèquia) para

34. AHCA, fons familiar Alert-Soler, *M.Y.S. D[o]n Ramon de Gavecabe, procurador de Juan Soler en autos con Josef Pujol...*, còpia d'una instància, sense data, adreçada a la Batllia del Reial Patrimoni.

35. Exposició de l'ajuntament de Vallbona d'Anoia datada el 23 de juliol de 1824 (AHCA, fons familiar Alert-Soler, *Don José Miguel Corriols escribano principal [...] de la Baylia General del R[ea]l Patrimonio de este principado de Cataluña...*, concessió d'aigües a favor de Joan Soler, datada a Barcelona el 12 de novembre de 1828).

36. AHCA, fons familiar Alert-Soler, *Don José Miguel Corriols escribano principal [...] de la Baylia General del R[ea]l Patrimonio de este principado de Cataluña...*, concessió d'aigües a favor de Joan Soler datada a Barcelona el 12 de novembre de 1828.

conducir las aguas a los puntos marcados...”. En aquesta al·legació, Pujol no negà les “facultades que residen en el Soberano para conceder establecimientos [...] aunque estén las aguas establecidas a otro...”, però indicà que no era just la concessió de “establecimiento alguno en perjuicio de tercero...”. En aquest sentit, argumentà que l'autorització del molí de Soler, significaria que ell es veuria “privado de construir fábricas en los lugares marcados en el mismo plan de números 10 y 11...” -on “pueden construirse tres fábricas ya sean de alambre, hilados de algodón y de otras clases...”, perquè no eren “suficientes aquellas aguas para dar curso a las fábricas que tiene construídas José Pujol y tiene d[e]r[ech]o a construir [...] si se sacaban las necesarias para el molino de Juan Soler...”. Exposà, a més, que tal concessió significaria que no es veuria degudament recompensada la inversió efectuada “desde últimos de abril de mil ochocientos cinco ha trabajado [...] continuamente, no sólo remontando [...] la fábrica que se hallaba ya construída [...] si[no] que ha construído un nuevo molino [...] ha formado una carretera [...] y debajo tierra y dentro de la peña se están aún continuando los trabajos preparativos para la continuación de la carretera y construcción de nuevas fábricas...”. I que, tot i que les passades guerres havien retardat la culminació del projecte, mai no havia desistit “de soterrar su oro dentro de aquellas peñas...”. Per acabar, indicà que era més adient aprofitar el pendent del riu per la riba del terme de Cabrera –on ell tenia les concessions- que per la de Vallbona, perquè per la riba dreta “pueden construirse cuatro fábricas a más de las que están edificadas...”, mentre que “por la parte de Vallbona sólo podría darse curso a un molino...”. En definitiva, reiterà que no s'admetés la demanda de concessió d'aigües feta per Soler i que fos declarada il·legal la construcció del seu molí i enderrocada l'obra feta.³⁷

L'esmentat contenciós acabà amb una sentència del Reial Patrimoni, datada el 24 de desembre de 1827 en què s'establí que “ha lugar la concesión de establecimiento pedido por Juan Soler [...] del molino harinero...” i, conseqüentment, s'ordenà l'aixecament de l'embargament dictat pel jutjat d'Igualada l'1 de juny de 1822; alhora, declarà subsistent el dret de Josep Pujol “para construir cualesquiera fábricas y molinos...” en l'esmentat indret sense que això fos en perjudici de Soler o de qualsevol altre. Tot seguit, Pujol sol·licità permís per continuar la construcció d'un molí i demanà que es precisés que la concessió feta a Soler es limités a les aigües que ell no necessitava. El 22 de març de 1828 se li contestà “no haber lugar...” a aquestes demandes. Finalment, per R.D. de 5 de juny de 1828 es concedí l'aprofitament d'aigües al Pèlag del Roquer a Joan Soler a condició de pagar una entrada de 125 pessetes i un cens anual de 3,75 pessetes per cada mola instal·lada al molí (vegeu foto 2).³⁸

37. AHCA, fons familiar Alert-Soler, instància que Josep Pujol adreçà al Reial Patrimoni, datada a Barcelona el 20 de maig de 1826 (còpia).

38. AHCA, fons familiar Alert-Soler, *Don José Miguel Corriols escribano principal [...] de la Baylia General del R[e]al Patrimonio de este principado de Cataluña...*, concessió d'aigües a favor de Joan Soler, datada a Barcelona el 12 de novembre de 1828.

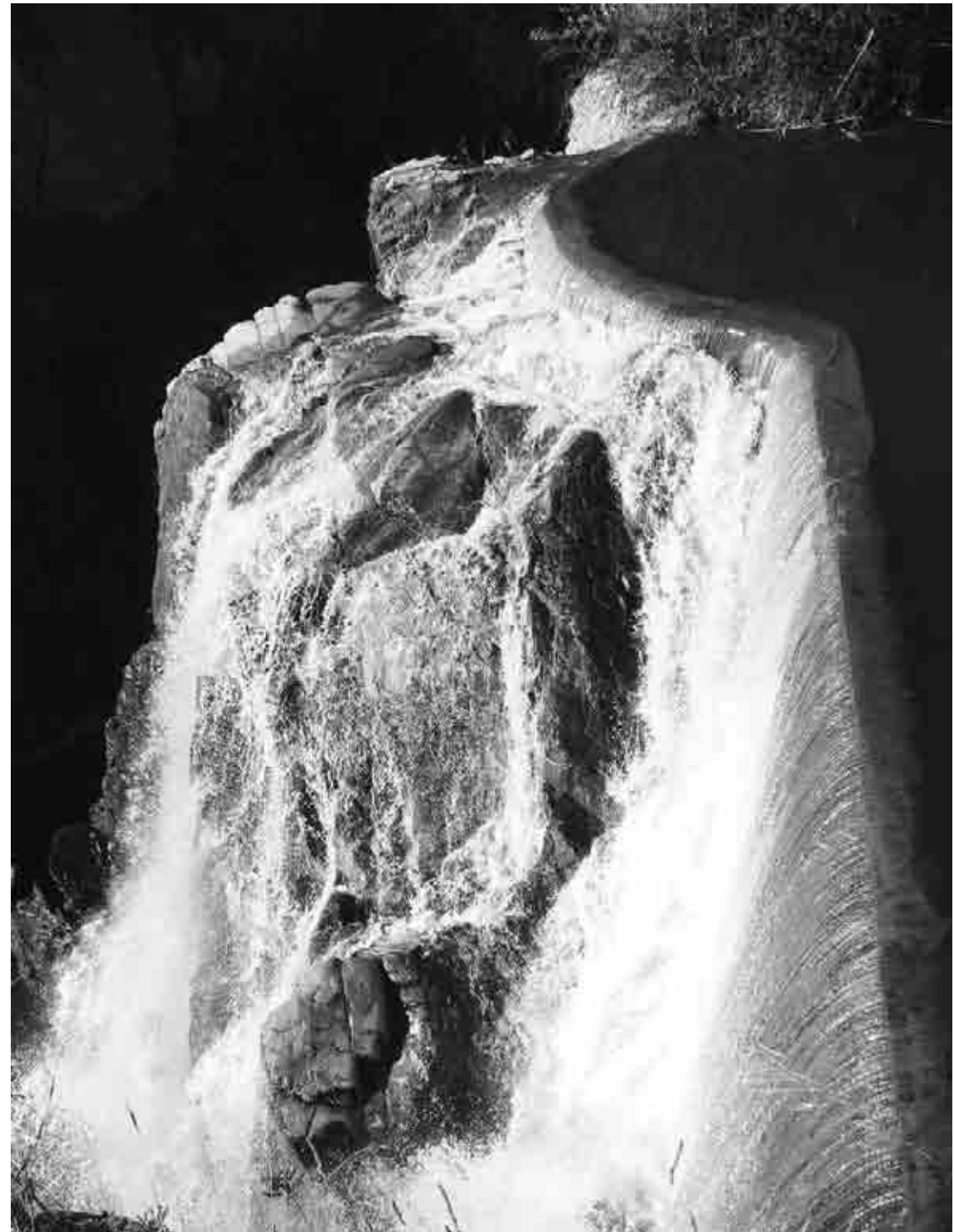

Foto 2. Vista de la presa de la fàbrica i molí de ca l'Alert al Pèlag del Roquer.

Font: CECI (foto de Carme Ferreras i Òscar López)

L'aixecament de la filatura de ca l'Alert

Posteriorment, l'abril de 1846, Joan Soler adquirí a Maria Mora i Alsina -muller de Josep Respall i Figueras, pagès veí de Terrassola- un tros de terra erma (de 94 per 148 pams), “inclosos en ells lo camí carreter que pasa per dins lo dit tros que deurà conservar lo adquiridor...”, que formava part d'una peça de major extensió situada a la partida de la Riba i Pèlag del Roquer. Limitava, a l'est, amb terra que posseïa el mateix Soler a rabassa morta; a migdia, amb terra també pròpia; a tramuntana, part amb terra de l'establidora i part de l'adquiridor; i a ponent, amb el riu Anoia. La cessió s'efectuà amb els pactes de: millorar i no deteriorar dit tros de terra; pagar un cens de 80 rals i totes les contribucions (“salvos los drets dominicals y salvo també lo lluhisme..."); i el lliurament d'una entrada simbòlica consistent en “una tasa de aigua...”.³⁹

La disponibilitat de terreny i d'un salt d'aigua comportà que Joan Soler s'associés amb Magí Cuadras, “fabricante de géneros de algodón” i Joan Prat, paleta, veïns i naturals d'Igualada, per formar una companyia amb “objeto de erigir y construir un edificio fábrica en el sitio que abajo se expresará, uso y fabricación de hilados de algodón como cualquier otro [...] comercio...”. La societat s'escripturà el març de 1845 amb la denominació de Los Tres Amigos. L'empresa es fonamentà en la cessió, en establiment, per part de Joan Soler, als seus socis Cuadras i Prat de: 1) una casa al terme de Vallbona, partida Pèlag del Roquer, que limitava, a ponent, amb el camí que baixava del molí fariner; 2) un terreny, en part erm i en part vinya, que tenia una amplada que anava des de la paret de la sèquia del molí fins al torrent dit Rasa, “quedando libre para mi y los míos el dicho arroyo, vulgo Rasa, y de largo desde la susodicha casa establecida, siguiendo y formando un barranco, vulgo Bals, hasta acabar con un pedazo de tierra también propia mía que al día tengo plantada de viña...”, i que limitava, a l'est i a migdia, amb terra de la seva propietat mitjançant el referit torrent i “con la balsa del dicho molino harinero, parte con un pedazo de la acequia del mismo mi molino , parte con la susodicha casa establecida y parte con tierra mía que me queda y a cierz con tierra también mía...”; 3) un salt d'aigua de 22 pams al riu Anoia, al lloc Pèlag del Roquer, amb dret a usar l'energia hidràulica generada; 4) la facultat d'instal·lar “en la balsa del arriba indicado molino harinero la rueda que ha de servir para la fábrica...”. Joan Soler retenia el domini eminent de les expressades cessions i compartia el domini útil amb els seus dos

39. Arxiu Històric de l'Alt Penedès (AHAP), fons protocols notariais, notari Narcís Vallès, Vilafranca del Penedès, 18 d'abril de 1846, fols. 62a-63a.

Foto 3: Edifici que es conserva actualment de l'antiga filatura de ca l'Alert al Pèlag del Roquer.

Font: CECI (foto Carme Ferreras i Òscar López)

socis; però, pel que fa al pagament del dret d'aprofitament de l'aigua per a usos industrials al Reial Patrimoni, es pactà que la meitat seria assumida per Soler i l'altra meitat, per Cuadras i Prat. En virtut d'aquest establiment, els tres socis es comprometeren a: conservar i millorar les coses rebudes en emfiteusi i construir una fàbrica en aquest indret i dotar-la de maquinària, finançant aquesta inversió a parts iguals. Es pactà, a més, que M. Cuadras i J. Prat pagarien a Soler (en reconeixement de domini) un cens anual de 133,33 pessetes cadascun; J. Soler es reservava "el almacén que se halla en el zaguán o entrada de la susodicha casa establecida [...] y también el uso como hasta el día de la agua para el curso de las dos ruedas vulgo molas del preindicado molino..."; els tres socis es comprometeren a fer funcionar la fàbrica "sin perjuicio de las referidas dos muelas..." i a assumir, a parts iguals, la conservació de la presa i de la sèquia; les "entradas y salidas para la dicha fábrica con camino de carro serán desde la carretera que allí pasa..." i que Soler cediria el terreny necessari; i que "en el dicho edificio fábrica se podrán hacer en todas sus partes cuantas ventanas y oberturas convengan para recibir la luz..." (vegeu foto 3). L'entrada d'aquest establiment consistí en "una tasa de agua que doy ya por recibida...". Finalment, Joan Soler es va comprometre a no convertir el seu molí "en fábrica de hilados, tejidos ni otros objetos de la espresada razón social de esta compañía, ni tampoco conceder para ello el dicho mi molino ni el uso del agua del mismo...", i els tres socis s'obligaren a no transformar la fàbrica en molí fariner.⁴⁰

Pel que fa a la constitució de la societat Los Tres Amigos, els tres socis van convenir que: 1) la construcció de la fàbrica, la compra de maquinària i altres, així com l'aportació del capital circulant, es finançaria a parts iguals; 2) els beneficis obtinguts del negoci serien repartits de la mateixa manera; 3) en el supòsit que algun soci volgués retirar-se de la societat, "deberá necesariamente preceder el consentimiento de mi dicho Juan Soler [...] por haber sido el dueño de las cosas arriba concedidas en enfiteusis...". Es pactà que aquesta eventualitat en cap cas es podria plantejar abans d'acabar l'edifici de la fàbrica i que hagués estat en activitat durant un període de cinc anys, com a mínim; i que posteriorment, si algun dels tres socis volia deixar l'empresa, els dos restants tindrien dret de fadiga per comprar la seva part i, de no exercir-lo, no podrà "transmitir su derecho a otra persona que no sea del común beneplácito de los otros dos socios...". Per acabar, el tres socis van convenir que en el seu moment es decidiria quin d'ells assumiria la direcció de la fàbrica (i el sou assignat per exercir aquesta tasca) i la

40. AHCA, fons protocols notariais, notari Josep Paris, Igualada, 10 de març de 1845, fols. 72a-75r.

41. Ibídem.

raó social amb la qual havia de girar l'empresa; però precisaren que "constituido el edificio fábrica nos reservamos ampliarlo y mejorarlo ...", amb el consentiment de Joan Soler mentre visqués i, després, per decisió de la major part dels socis.⁴¹

Posteriorment, el juliol de 1848, Joan Soler cedí en emfiteusi (amb reserva de dret de fadiga) dos trossos més de terra ubicats al mateix indret a la societat Los Tres Amigos. En primer lloc, una peça "part de viña plantada y part de rasa...", a la partida de la Riba, terme de Vallbona, de 357 pams de llargada i d'amplada entre 5 i 36 pams, amb les seves entrades i sortides. Limitava, a l'est i a tramuntana, amb terra del mateix Soler; a migdia, amb propietat dels hereus de Magí Mora; i a ponent, amb terra de la dita societat. En segon lloc, un hort de 33 pams de llargada i 31 d'amplada, localitzat sota la casa de l'esmentada societat, que limitava, a migdia, "ab lo rech que va a la bassa del sobreindicat molí de farina..."; a ponent, amb un camí; i a tramuntana, "ab una paret per sostenir lo dit camí...". L'establiment s'efectuà a condició de millorar i conservar els béns cedits i de pagar als socis Magí Cuadras i Joan Prat, un cens anual (amb "dineros propis d'ells") de 20 pessetes. L'entrada consistí en "una tasa de agua que dono ja per rebuda...".⁴² El mateix dia, Joan Soler efectuà un préstec de 3.000 pessetes –probablement per coadjuvar a finançar l'aixecament de la fàbrica– a Cuadras i Prat, en qualitat de socis de Los Tres Amigos, amb el compromís de retornar aquesta suma en el termini de dos anys i que mentrestant li abonarien un interès del 6 %.⁴³ Finalment, el juny de 1857, dit moliner comprà una "viña plantada y [...] pequeña parte de bosque.." (de 2,5 jornals de mula) als consorts Pere Esteve i Maria Sabater, localitzada al paratge de la Riba, terme de Vallbona, que limitava, a l'est, part amb Fèlix Ferrer i part amb el riu Anoia; a migdia, amb la fàbrica de filats pròpia del comprador; a ponent, amb la carretera i amb el molí fariner del mateix Soler; i a tramuntana, amb l'esmentada carretera. El preu de venda s'establí en 1.600 pessetes, però el comprador en retingué 946 per liquidar un deute contra els venedors.⁴⁴

42. AHCA, fons protocols notariais, notari Josep Paris, 18 de juliol de 1848, fols. 211a-213r.

43. AHCA, fons protocols notariais, notari Josep Paris, 18 de juliol de 1848, fols. 213r-214a.

44. AHCA, fons protocols notariais, notari Antoni Queraltó, Capellades, 3 de juny de 1857, fols. 209r-210v. El febrer d'aquest any, Pere Esteve i Maria Sabater, veïns de Vallbona, havien formalitzat un crèdit amb Diego Cacho, mestre i veí també de Vallbona, per import de 946 ptes i sense interès amb el compromís de retornar-lo el proper mes de juliol, hipotecant, com a garantia del préstec, una casa ubicada dins el nucli de l'esmentada població (notari Antoni Queraltó, Capellades, 7 de febrer de 1857, fols. 56a-57r).

Un negoci d'elevats rendiments durant la seva primera època

La filatura de Vallbona inicià la seva producció el 23 d'abril de 1846 “posant cada soci per si sol sis mil lliures, ambartin-sa per lo edifici o fàbrica y maquinària, que són buit màquines francesas de sent-vint puas, que forman juntas nou-sentas-vuitanta pues ab tres cardas y tres matcheras sencillas de fusta y un diapbla y cuatro jochs de manuans y un bulont [sic] y racanbi de filatura...”⁴⁵ D'altra banda, en el curs de l'any inicial, cada soci havia aportat 406,25 lliures més “que també se han ambartid per lo mateix...”. El capital circulant inicial de l'empresa s'establí en 7.345,78 pessetes, i durant el trienni de 1846-49, els beneficis liquidats que passaren a incrementar el circulant de la societat sumaren 29.238,48 pessetes. Per tant, el capital acumulat a finals de 1849 se xifrava en 36.584,27 pessetes (vegeu la taula 3).

A l'inventari efectuat en aquesta darrera liquidació, s'hi deixà constància que la fàbrica comptava amb “quina màquines fransesas que formant juntas 1.860 puas ab set cardas de trenta-dos pulgadas y dos vatans, un sansill [sic], y un ataladó, y un bulont y canal ab maquineta de bàscula a las cardas, y un ambarrat nou de ditas

Taula 3: Beneficis liquidats i increment del capital circulant de la societat Joan Soler, Magí Cuadras i Joan Prat de l'explotació de la filatura del Pèlag del Roquer, de Vallbona d'Anoia, durant el trienni de 1846-49 (en pessetes).

1. Capital inicial (23-V-1846)	7.345,78
2. Beneficis liquidats invertits en capital circulant	
Primer balanç (2-IX-1846)	1.999,39
Segon balanç (31-XII-1846)	3.976,29
Tercer balanç (18-VII-1847)	3.154,64
Quart balanç (20-XII-1847)	68,83
Cinquè balanç (3-VIII-1848)	3.152,00
Sisè balanç (3-XI-1848)	5.526,08
Setè balanç (22-IV-1849)	2.400,00
Vuitè balanç (16-X-1849)	7.237,71
Novè balanç (31-XII-1849)	1.723,55
Producte líquid invertit en capital circulant durant el trienni 1846-49	29.238,48
Capital circulant acumulat (1 + 2)	36.584,27

Font: IHJVV/UPF, fons família Torelló, *Valans general...* resums comptables de la companyia de Magí Cuadras, Joan Prat i Joan Soler entre abril de 1846 i juliol de 1854.

cardas, y una metchera de ferro de 120 puas, y tres banges de ferro de manuans continuos de vint-i-sis ratxs tots tres banges y sis aspis, una metchera de fusta de 32 puas y cuatro ratxs sansills de manans, y dos cargols de ferro y demás heynas de ferro per aparià las màquines, y un rallocha, canastro y pesos, y las dos marcheras sansillas són banudas...”⁴⁶ Pel que fa als beneficis obtinguts, es precisa que s'havien dedicat a amortitzar un debitori que tenia la companyia “y lo demás se ha ambartid ab los aumens de la maquinària y am part de obras per lo mateix adifci o fàbrica...”. Es féu, a més, esment que la companyia havia posat en funcionament una fàbrica a Igualada on hi havia “deu màquines de tona bargadanas y sinch màquines de dupblà, y dos aspis, y deu talés, y un canastró y pesos...”. El capital circulant de l'empresa quedà establert, en el balanç d'inici de 1850, en 12.966,85 pessetes.

El fet d'haver-se conservat un resum de la comptabilitat de l'empresa durant el quadrienni comprès entre començaments de 1850 i juny de 1854 possibilita establir que aquesta filatura produí 46,2 tones de cotó filat el 1850; 50,7, el 1851; 61,2, el 1852; 60,2, el 1853... (vegeu la taula 4). La pràctica totalitat de dita producció es destinà, durant aquests anys, al proveïment de la fàbrica que aquesta empresa tenia a Igualada, dedicada, pel que sembla, al torçat i acabat del filat, excepte petites quantitats venudes a la mateixa fàbrica de Vallbona. Pel que fa als clients d'aquesta producció de cotó filat, la relació de deutors per compte corrent de la companyia J. Soler, M. Cuadras i J. Prat relativa al juliol de 1854 permet documentar que eren alguns dels principals fabricants de teixits de la Igualada de l'època: Vicenç Torres, Oleguer Godó, Joan Cendra, Joan Coma, Salvador Deop...⁴⁷ i també alguns industrials de Santa Coloma de Queralt i de Calaf (vegeu la taula 5).

46. IHJVV/UPF, fons família Torelló, *Valans general...* resums comptables de la companyia de Magí Cuadras, Joan Prat i Joan Soler entre abril de 1846 i juliol de 1854. L'estadística publicada per G. Graell relativa a 1850 consigna que aquesta empresa comptava amb un aprofitament hidràulic de 8 CV al terme de Vallbona d'Anoia, i amb 23 màquines per preparar el fil, 1.560 fusos de *mule jenny*, 10 màquines de torçar amb 1.200 fusos i que donava ocupació a 53 obrers (vegeu: Guillermo Graell, *Historia del Fomento del Trabajo Nacional*. Barcelona: Viuda de Luis Tasso, [s.a.], pàgs. 446-447).

47. Vegeu: P. Pascual, *Els Torelló. Una família igualadina d'advocats i propietaris. 1. Liberalisme, conservadorisme i canvi econòmic i social (1820-1930)*, op. cit., pàg. 152.

Taula 4: Producció de la filatura del Pèlag del Roquer (Vallbona) de la companyia J. Soler, M. Cuadras i J. Prat (1850-1854) (en quilograms).

	(1)	(2)	(3)	(1 + 2 + 3)	(4)	(1 + 2 + 3 + 4)	
	Total cotó en floca comprat	Cotó filat lliurat a la fàbrica d'Igualada	Cotó filat venut a Vallbona	Existències de cotó filat a la fàbrica	Total cotó filat produït	Pèrdua per minves	Total cotó filat produït, existències i minves
1850							
1er sem.	25.641,51	22.532,12	494,00	312,00	23.337,91	2.303,60	25.641,51
1850							
2on sem.	24.909,14	21.295,98	248,76	1.317,57	22.862,32	2.046,72	24.909,04
	50.550,65	43.828,10	742,76	1.629,57	46.200,23	4.350,32	50.550,55
1851							
1er sem.	25.644,74	22.364,78	178,77	920,40	24.463,96	2.176,30	25.640,26
1851							
2on sem.	29.119,17	25.688,00	265,20	308,77	26.261,98	2.857,19	29.119,17
	54.763,91	48.052,78	443,97	1.229,17	50.725,94	5.033,49	54.759,43
1852							
1er sem.	31.313,15	27.854,74	32,34	610,79	28.505,15	2.818,40	31.323,55
1852							
2on sem.	36.201,98	30.002,34		2.756,00	32.758,34	3.443,54	36.201,88
	67.515,13	57.857,08	32,34	3.356,79	61.263,49	6.261,94	67.525,43
1853							
1er sem.	32.679,50	28.525,12		915,20	29.440,32	3.239,18	32.679,50
1853							
2on sem.	34.066,76	30.025,11		811,20	30.836,31	3.230,34	34.066,66
	66.746,26	58.550,23		1.726,40	60.276,73	6.469,52	66.746,16
1854							
1er sem.	31.865,91	25.414,38		852,80	28.887,98	2.977,93	31.865,91

Font: IHJVV/UPF, fons família Torelló, *Valans general...* resums comptables de la companyia de Magí Cuadras, Joan Prat i Joan Soler entre abril de 1846 i juliol de 1854.

Taula 5: Capital circulant de la companyia J. Soler, M. Cuadras i J. Prat a començaments de juliol de 1854 (en pessetes).

1. Deutors per compte corrent:	
Miquel Rosich, d'Igualada	4.288,32
Salvador Deop, d'Igualada	497,76
Joan Comas, d'Igualada	1.014,00
Oleguer Godó, d'Igualada	1.062,53
Modest Cuixart, d'Igualada	411,60
Josep Borràs, d'Igualada	27,47
Josep Franquesa, d'Igualada	811,20
Joan Cendra, d'Igualada	1.764,64
Josep Antoni Bas, d'Igualada	758,59
Magí Serra, d'Igualada	1.637,81
Rosa Castells, d'Igualada	325,47
Joaquim Bas, d'Igualada	216,91
Pere Ametlla, d'Igualada	202,80
Antoni Baliu, d'Igualada	88,32
Bartomeu Marced, d'Igualada	195,60
Vicenç Torres, d'Igualada	53,73
Magí Dusola, de Santa Coloma de Queralt	149,33
Joan Vila, de Calaf	104,19
2. Existències de cotó en floca i filat:	
Cotó en floca 71 quintars a la fàbrica de Vallbona	5.036,27
Cotó filat 52 roves de fil 2/4,5 a la fàbrica de Vallbona	1.386,67
Cotó filat 66 roves de fil en fusades 2/4,5 a la fàbrica d'Igualada	2.002,19
Cotó filat 10,92 roves de fil de trama 5/4,5 a la fàbrica d'Igualada	274,53
Cotó filat 20 roves de fil de trama 2/4,5 a la fàbrica d'Igualada	624,00
3. En efectiu a caixa:	
A la fàbrica de Vallbona (en poder de Joan Prat)	122,48
A la fàbrica d'Igualada (en poder de Magí Cuadras)	2.928,11
4. Crèdits de cobrament dubtós:	
Marc Oliver	73,17
Francesc Muntaner	148,85
Jaume Padró	16,40
Total capital circulant	20.366,88

Font: IHJVV/UPF, fons família Torelló, *Valans general...* resums comptables de la companyia de Magí Cuadras, Joan Prat i Joan Soler entre abril de 1846 i juliol de 1854.

Els esmentats resums comptables evidencien, a més, que durant el quadrienni de 1850-53 els beneficis bruts obtinguts per la companyia van ser molt elevats. El 1850 van significar el 23,9% del capital de l'empresa abans de pagar impostos i les càrregues financeres i el cens acreditat per Joan Soler; el 1851, el 32,9%; el 1852, el 42,1%; el 1853, el 33%... (vegeu la taula 6 i l'apèndix 1, taules Ap1.1 i Ap1.2). En el curs d'aquest anys, es practicà la mateixa pauta que se seguí durant el període comprès entre l'abril de 1846 i el desembre de 1849, època durant la qual els beneficis van passar, majoritàriament, a incrementar el capital de la companyia. El capital de l'empresa era, al tancament de l'exercici de 1850, de 30.050,18 pessetes i en el de 1853, de 55.004,13; registrà, doncs, un augment de 24.953,95. Els balanços de la societat evidencien que, durant aquest quadrienni, només es van repartir 13.500 pessetes entre el socis (vegeu l'apèndix 1, taules Ap1.1 i Ap1.2).

Taula 6: Beneficis bruts obtinguts per la companyia J. Soler, M. Cuadras i J. Prat (1850-1853) (en pessetes).

	1850	1851	1852	1853
Capital aportat pels socis	17.083,33	23.902,61	24.810,90	30.576,32
Capital circulant acumulat	12.966,85	13.353,73	20.228,05	24.427,81
Total capital	30.050,18	37.256,34	45.038,95	55.004,13
Benefici filatura de Vallbona	6.886,64	12.287,92	18.929,76	17.939,71
Benefici fàbrica d'Igualada	319,52	-5,30	35,41	237,04
Total benefici	7.206,16	12.282,62	18.965,17	18.176,75
Taxa de benefici (en %)	23,98	32,96	42,10	33,04

Font: La consignada a l'apèndix 1, taules Ap1.1 i Ap1.2.

Malauradament, no disposem de més documentació comptable per seguir l'activitat d'aquesta filatura en el curs de les dècades posteriors. Tanmateix, una estadística publicada el 1859 posa de manifest que era una de les filatures de cotó més importants de la comarca, encara que li atribueix un potencial productiu (consistent en 3.900 fusos) sensiblement superior al que tenia en realitat (vegeu la taula 7). En aquest sentit, cal assenyalar que l'estadística fiscal de 1861 indica que la fàbrica de ca l'Alert –consignada amb la raó social de Joan Prat– només comptava amb 9 cardes i 2.340 fusos mecànics.⁴⁸ En aquesta font es consigna,

48. Francisco Giménez Guitied, *Guía fabril e industrial de España...* Madrid/Barcelona: L. Tasso, 1862, pàg. 61.

també, l'existència a Igualada d'una companyia que actuava sota la denominació de Magí Cuadras i Cia. –que havia estat un dels socis fundadors de la filatura del Pèlag del Roquer– la qual tenia en activitat 1.440 fusos (manuais?) i 6 telers i donava feina a 40 obrers, però no és segur que aquesta empresa seguís vinculada a la fàbrica de Vallbona.⁴⁹

Taula 7: Capacitat productiva de les filatures existents a la comarca de l'Anoia el 1859.

Empresa	Localització	Força motriu	Nombre de fusos	Capacitat productiva setmanal de cotó filat (en kg)
Domènec Bertran	Tous	[?] (*)	720	604,80
Joaquim Ferrer	Jorba	Hidràulica	840	709,60
Antoni Franquesa	Jorba	[?] (*)	360	302,40
Salvador Font i Cia.	Montbui	[?] (*)	1.200	1.008,00
Ramon Tosal	Montbui	[?] (*)	480	403,20
Cia. Igualadina	Igualada	Vapor	3.400	2.856,40
Francesc d'A. Mas i Cia.	Igualada	Vapor	1.740	1.452,80
Llunell i Cia.	Igualada	[?]	1.680	1.383,20
Agustí Coma	Pobla de Claramunt	[?] (*)	2.400	2.016,00
Joan Barral	Torre de Claramunt	Hidràulica	1.200	1.008,00
Josep Galceran	Orpí	Hidràulica	1.440	1.173,60
Fàbriques de Capellades	Capellades	[?]	2.500	2.101,20
Fàbrica del Bota	Cabrera d'Anoia	Hidràulica	4.100	3.444,40
Josep Marsal	Cabrera d'Anoia	Hidràulica	2.000	1.680,40
Joan Soler i Cia.	Vallbona d'Anoia	Hidràulica	3.900	3.196,00
Josep Poch	Sant Jaume Sesoliveres	[?] (*)	1.440	1.173,60
			29.400	24.513,60

(*) Les fàbriques esmentades eren accionades, molt probablement, per energia hidràulica.

Font: Buenaventura Aguilera y Jubert, *Cuadro sinóptico estadístico, mercantil, industrial y productivo del proyecto de vía ferrea desde Igualada a San Saturnino de Noya a empalmar con el de Martorell...* Igualada: 27 de desembre de 1859, memòria amb una portada impresa i amb el text manuscrit.

49. *Ibidem*, pàg. 41.

3.2 La compra del molí de l'Abadia al marquès de Dosaigües

El decret d'abolició dels senyorius de 26 d'agost de 1837 contemplà, com és conegut, la possibilitat que la noblesa pogués convertir en propietat privada sense necessitat de presentar títols acreditatius la propietat immobiliària considerada senyoriu territorial (o *solariego*).⁵⁰ Pel que sembla, el marquès de Dosaigües s'afanyà a inscriure en el registre de la propietat com a dominis *solariegos* l'igualadí molí de l'Abadia i altres terres i edificis dels termes d'Igualada i de Montbui. L'esmentada operació no ens consta que generés cap mena de contenció interposat pels usuaris d'aquests béns en demanda que es consideressin dominis de caràcter jurisdiccional i que passessin a ser propietat, segons el que disposà l'esmentada llei, d'aquells que en posseïen el domini útil. En qualsevol cas, el molí de l'Abadia va esdevenir un bé posseït en nua propietat per l'esmentat marquès, que el seguí cedint en arrendament, gairebé en les mateixes condicions que ho havia fet anteriorment. Joan Soler continuà essent l'arrendatari del molí per períodes de quatre anys. El desembre de 1855, tingué lloc un altra renovació del contracte del "molino harinero, nombrado de la Abadia, con dos muelas y demás aparatos, como también una pieza de tierra de regadío de dos jornales contigua a dicho molino...". El marquès de Dosaigües hi assumí la "compra de las muelas que se necesitan al molino arrendado, pero será obligación del arrendatario a sus costas su conducción y ponerlas..." i es va comprometre a efectuar descomptes en el preu de l'arrendament en cas de trencament de les moles i "por avenidas de aguas que desbaratase la represa o acequia...". Per la seva banda, Joan Soler quedà obligat a "limpiar la acequia y balsa de dicho molino a lo menos una vez al año, o más si fuese necesario por avenidas de aguas..."; finançar la reparació de possibles destruccions de la presa "hasta la cantidad de veinte y cinco libras, pero si llegase el caso de que hubiese necesidad de realizar obras de mayor importe [...] tendrá de hacerlas el Sr. Marqués..."; posar troncs a la resclosa "desde Sn Miguel del mes de mayo hasta Sn Miguel del mes de setiembre [i] a sus costas cortar y llevarlos...". El preu de l'arrendament s'establí en 9.600 rals anuals -a més de pagar totes les contribucions que gravaven l'immoble- i l'arrendatari acceptà també l'arcaica obligació de "dar tres pares de capones buenos y rabedores al apoderado general [...] en Barcelona el día de S[an]to Tomás de diciembre...".⁵¹

50. Cf. J. Fontana, *La Revolución Liberal...*, op. cit., pàgs. 282-300.

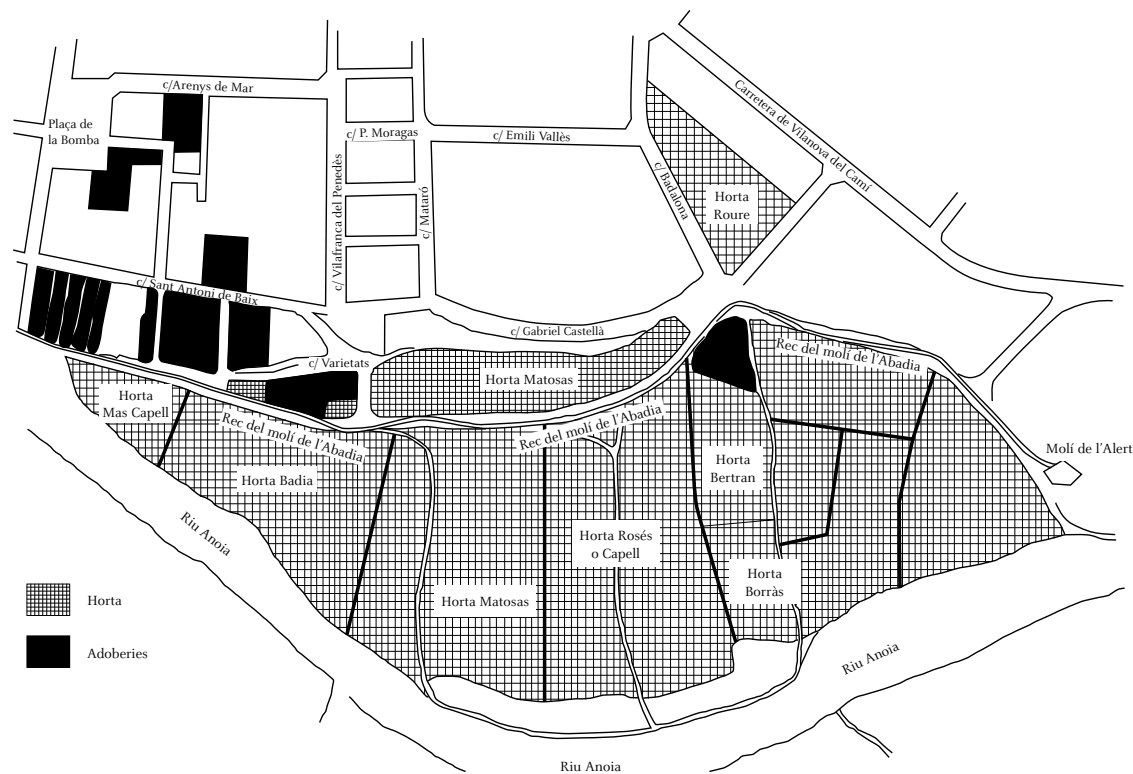
51. AHCA, fons familiar Alert-Soler, *Escritura de arrendamiento por 4 años del molino llamado de la Abadia...*, contracte privat signat a Igualada (el 17 de desembre de 1855) entre Joan Font d'Amat -apoderat del marquès de Dosaigües (notari Timoteo Asensi, València. 15-I-1851)- i el moliner Joan Soler.

Taula 8: Import de la compra del molí de l'Abadia, d'Igualada, per Joan Soler al marquès de Dosaigües, el desembre de 1859 (en pessetes).

1. Censals que la Comunitat de Preveres de Santa Maria del Mar, de Barcelona, i la seva infermeria acreditaven del marquès de Dosaigües i que assumí el comprador del molí	
1r. creat el 25-I-1741, pensió de 480 ptes.	16.000,00
2n. creat el 20-VII-1743, pensió de 800 ptes.	26.666,66
3r. creat el 24-IV-1742, pensió de 241,88 ptes.	8.152,00
4t. creat el 8-VIII-1744, pensió de 419,2 ptes.	13.973,00
5è. creat el 7-II-1750, pensió de 53,62 ptes.	10.672,00
6è. creat el 8-VIII-1744, pensió de 60,80 ptes.	2.026,66
Total deute assumit en censals	77.490,32
2. Pagat en concepte de pensions vençudes dels censals	20.332,17
3. Lliurat en efectiu pel comprador del molí	12.167,83
Total import de la compra del molí (1 + 2 + 3)	109.990,32

Font: CNBAHP, notari Antonio Paquez de Taboada, Barcelona, 1 de desembre de 1859, fols. 240a-250a.

Gràfic 4: Localització de l'hort del Cuneu (mas Capell) i del molí de l'Alert a la partida de l'Horta Vella segons un plànol del Rec d'Igualada datat l'octubre de 1961.

Tanmateix, en aquesta època, Vicent Dasí i Lluësma, marquès de Dosaigües, estava aclaparat pels deutes, i l'igualadí molí de l'Abadia estava hipotecat per garantir el capital de sis censals (que en conjunt sumaven 77.490,32 pessetes) acreditats per la Comunitat de Preveres i la Infermeria de Santa Maria del Mar, de Barcelona. Encara més, el marquès devia a aquests preveres la suma de 20.332,17 pessetes en concepte de pensions vençudes (i no pagades) de dits censals (vegeu la taula 8). Per amortitzar aquests deutes, el desembre de 1859 el marquès decidí vendre perpètuament –mitjançant el seu apoderat a Barcelona, l'hisendat Joan Font d'Amat- a Joan Soler, moliner, veí d'Igualada: 1) “todo aquel molino harinero con su acequia, represa, agua y demás derechos...”, que posseïa en alou a Igualada i que limita, a migdia, amb el riu Anoia mitjançant un camí; a ponent, amb un camp annex a dit molí, i al nord i a l'est, amb terres de Jacint Torres i d'altres (vegeu el gràfic 4 i la foto 4); un hort de 2 jornals immediat al molí que limitava, a l'est i a migdia, amb el riu; a ponent, amb els horts de Francesca Salat i Josep Morera (comerciant); i al nord, amb la bassa del molí; 3) la meitat d'un bosc “de pins”, localitzat al terme de Monbui, partida de can Vidal -l'altra meitat continuà, de moment, essent propietat del marquès-, que limita, a migdia, amb el coll de la Portella. La transacció s'efectuà a condició que el comprador assumís el deute de 77.490,32 pessetes acreditat pels esmentats censals, el compromís de pagar les 20.332,17 pessetes de les pensions vençudes d'aquests i de lliurar al marquès 12.167,83 pessetes. Per tant, el preu de venda del molí i els seus accessoris, de l'hort i de l'esmentat bosc se xifrà en un total de 109.990,32 pessetes (vegeu la taula 8).⁵² En aquest acte, J. Soler pagà les 20.332,17 pessetes que per pensions endarrerides dels censals acreditaven els preveres de Santa Maria del Mar.⁵³ Però, pel que sembla, en aquell moment no gaudia de suficients disponibilitats líquides per afrontar tots aquests pagaments, perquè el mateix dia contractà un préstec de 10.166 pessetes que li oferiren, a títol particular, dos preveres de l'esmentada parròquia barcelonina.⁵⁴

52. Col·legi de Notaris de Barcelona/Arxiu Històric de Protocols (CNBAHP), notari Antonio Paquez de Taboada, Barcelona, 1 de desembre de 1859, fols. 240a-250a. L'expressada escriptura i les altres dues referenciades en les notes següents han estat total o parcialment transcrits i publicades per J. Riba i Gabarró, vegeu: “Aspectes finals del règim feudal a l'Anoia”, op. cit., pàgs. 180-183.

53. Ibídem, notari Antonio Paquez de Taboada, Barcelona, 1 de desembre de 1859, fols. 250r-252a.

54. Ibídem, notari Antonio Paquez de Taboada, Barcelona, 1 de desembre de 1859, fols. 252r-254r. Es tracta dels preveres Miquel Gardeñas i Manuel Batlle.

Foto 4: El molí de l'Abadia i la seva bassa.

Font: AHCA, arxiu fotogràfic municipal (foto de Josep Bisbal)

3.3 Inversions d'estalvi en l'adquisició de casa, terres i horts

El negoci de moliner i les altres activitats mercantils i industrials exercides per Joan Soler li van proporcionar una considerable acumulació de capital, perquè abans i paral·lelament a la inversió en la fàbrica de Vallbona, dedicà elevades quantitats a la compra d'immobles, a banda del que invertí en l'adquisició del molí de l'Abadia. El maig de 1832, obtingué en establiment atorgat per Josep Anton de Padró "un tros de terreno [...] situat en el arrebald y pla inferior de esta vila, al capdevall del carrer de la Soledat..." de 60 pams d'amplada i de llargada "desde la carretera real fins a la línia de un carrer que se forma a la part del detràs...". Les condicions d'aquesta cessió perpètua, irredimible i sense drets de fatiga ni de lluïsmen foren: millorar el terreny establert "edificant en ell y conservant després lo edifici...", i pagar un cens de 60 pesettes i les contribucions. El censaler confessà haver rebut, en concepte d'entrada, "del adquiridor un pollastre...".⁵⁵ En els anys posteriors, Joan Soler edificà dues cases en aquest terreny. Finalment, el novembre de 1858, dedicà 2.000 pesettes a lluir un cens que acreditava Josep Antoni de Padró i de Subies per la titularitat del domini eminent que tenia sobre dit solar. En aquesta època, es diu que el terreny estava situat a l'extrem on arribava aleshores el carrer de la Soledat i que limitava, a tramuntana, amb la carretera; a l'est i a migdia, amb dominis de la família de Padró; i a ponent, amb un terreny establert a Jaume Claramunt.⁵⁶

El juny de 1844, Pau Rigolfas, paraire, Maria Mata i el fill d'aquests, Francesc, flequer d'ofici, li van vendre una vinya "a bancals plantada y voltada de oliveras...", de 2 jornals de mula, ubicada al lloc anomenat Camp de les Forques, del terme d'Igualada; limita, a l'est, amb terres posseïdes a carta de gràcia pels hereus de Ramon Alert; a migdia, amb el riu Anoia mitjançant un camí; i a tramuntana, amb l'antic Camí Ral. El preu s'establí en 1.066,66 pesettes.⁵⁷ L'abril de 1845, comprà a Ramon Monràs i Bas (pagès de la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià) diversos immobles localitzats al terme de Vilanova del Camí: un pati "per casa" de 70 pams de llargada i de 30 a 55 d'amplada, ubicat al carrer Major del poble,

55. AHCA, fons protocols notarial, notari Josep Mas i Torelló, Igualada, 15 de maig de 1832, fols. 157a-158a.

56. AHCA, fons protocols notarial, notari Francesc Raurés, Igualada, 25 de novembre de 1858, fols. 1936a-1937a.

57. AHCA, fons protocols notarial, notari Josep Paris, Igualada, 9 de juny de 1844, fols. 219r-221a.

que afronta, a l'est, amb el carreró de la Costa i, a migdia, amb dit carrer i carretera; un hort d'un quart de jornal, localitzat al terme de Vilanova i que limita, a l'est, amb el camí de Carme i, a tramuntana, amb el torrent de la Vall; una vinya ("a bancals plantada") d'uns tres jornals ubicada al paratge de les Parellades, que limita, a migdia, amb el torrent de la Vall; un bosc d'uns quatre jornals, partida de les Garrigues; i una vinya (també "a bancals plantada ab un noguer...") d'un jornal, partida de les Parellades, que afronta, a l'est, amb el torrent de la Vall. El comprador es comprometé a pagar els censos (si és que s'havien de seguir pagant) derivats del domini que tenia el marquès de Dosaigües sobre els quatre primers trossos i el que tenia el duc de Cardona-Medinaceli sobre el cinquè, així com les contribucions, però no els retards acumulats en aquests pagaments. El preu de venda s'establí en 1.333,33 pessetes, per la qual cosa s'efectuaria una retenció de 266,66 pessetes per pagar dits drets i, en cas contrari, "deurà satisfer [...] la dita partida retinguda...".⁵⁸

Una vegada sufragada la inversió que es dedicà a posar en funcionament la filatura de Vallbona, en el curs de la dècada següent, Joan Soler seguí invertint recursos sobrers en la compra d'immobles. El març de 1851, Joan Bordas, tragner, natural de Vilanova del Camí, li vengué un tros de terra situat al Pla Inferior "detràs de las casas del carrer de la Soledat...", de 60 pams d'amplada i de llargada des de la línia de l'edifici que construïa Isidre Rosell, "ahont se forma carrer, fins al camí públich q[u]e va a la horta vella...". Limitava, a migdia, amb el camí de l'Horta Vella; a ponent, amb Joan Aguilera; a l'est, amb Pau Rubert (dit Blay); i a tramuntana, amb el carrer que s'estava delimitant. El preu de venda s'establí en 80 pessetes, i el comprador quedà obligat, a més, a pagar un cens de 5,28 pessetes al venedor i un altre de 24,66 a la família de Padró, titular del domini eminent d'aquest predi.⁵⁹

El juliol de 1854 comprà "per la millor expedició de sos negocis..." a Teresa Rabassa (vídua de Bartomeu Cuixart), usufructuària i propietària d'una quarta part, i al seu fill Francesc Cuixart i Rabasa, propietari de les tres quartes parts restants per 8.533,33 pessetes "tot aquell hort circuit de parets ab una caseta...", d'1 jornal de mula, partida de l'Horta Vella, que limita, a l'est, amb una propietat dels hereus de Pau Riba; a migdia i a ponent, amb el riu Anoia i, a tramuntana,

58. AHCA, fons protocols notariales, Josep Paris, Igualada, 17 de maig de 1845, fols. 226r-228r.

59. AHCA, fons protocols notariales, notari Francesc Raurés, Igualada, 9 de març de 1851, fols. 148a-149a. El venedor havia adquirit aquest terreny en establiment a Pere Olivella (el 1844), i formava part de terres sobre les quals els Padró tenien el domini eminent.

"ab lo camí q[u]e va al molí de la Abadia...".⁶⁰ L'octubre de 1855, aprofità la situació d'ofec econòmic en què es trobava Ramon Miquel i de Recasens -estudiant

60. AHCA, fons protocols notariales, notari Francesc Raurés, Igualada, 4 de juliol de 1854, fols. 1311a-1313r, on es diu que aquest hort l'havia comprat Josep Esteve a Fèlix Bové, pagès de Vilanova. La quarta part que tenia Teresa Rabassa provenia de la sentència emesa pels advocats Josep Torelló i Francesc Carles en qualitat d'àrbitres dels germans Josep Rabassa, Francesc Rabassa, Teresa Cuixart i Rabassa, Anna Pagès i Rabassa, de Sebastià Camí i Guix i de Francesca Jover i Capdevila sobre el contenciós sorgit entorn de l'herència deixada per Josep Esteve. En dita sentència es dictaminà que tots els demandants tenien dret a l'herència i s'adjudicà: 1) a Josep Rabassa, Francesc Rabassa, Teresa Cuixart i Rabassa i Anna Pagès i Rabassa l'hort amb la seva caseta -part del qual va ser comprat a carta de gràcia- ubicat a l'Horta Vella; l'olivari de 4 jornals al terme d'Òdena, partida Pla de la Torre; la vinya de 2 jornals al terme d'Òdena, partida Arderigues; i un censal de 533,33 ptes; 2) a Sebastià Camí i Guix un tros de terra campa de 3 jornals, ubicat al Pla Inferior, camp de la Soledat i els censos derivats de la cessió d'aquest predi en establiments; 3) a Francesca Jover i Capdevila, una casa "Joc de la Pilota", amb l'obligació d'assumir un censal que la gravava; un camp de dos jornals que travessa el Passeig d'Igualada; una vinya de 8 jornals, terme d'Òdena, partida Arderigues i diversos censals (amb l'obligació de fer efectiva a Antoni Camí i Capdevila la suma de 4.194,21 ptes) (notari Josep Bausili, Igualada, 18 de gener de 1841, fols. 11a-13a).

Francesca Jover demanà, en principi, la nul·litat de la sentència, però finalment s'arribà a una concòrdia. En virtut d'aquesta, els Rabassa (Josep, Francesc, Anna i Teresa), Sebastià Camí i Raimunda Verent -vídua d'Antoni Camí, en qualitat d'usufructuària dels béns d'aquest i en representació del seu fill Pere-, d'una banda, i de l'altra, Francesca Jover i Capdevila -consort de Josep Jover, confiter, i residents a Sant Martí- acordaren que: 1) Francesca Jover es conformava amb la sentència i renunciava a la interposició de nul·litat; 2) Raimunda Verent i el seu fill admetien, en pagament de les 4.194,21 ptes, la cessió de la vinya de 8 jornals del terme d'Òdena, partida d'Arderigues valorada en 3.200 ptes; de dos censals (de 240 i 320 ptes) a càrrec de Climent Gabbarró; i del compromís que la part restant la pagaria Sebastià Camí a compte de les 284 lliures que aquest havia de lliurar a Francesca Jover; 3) i finalment, els Rabassa (Josep, Francesc, Anna i Teresa), Sebastià Camí, Raimunda Verent acceptaren aquesta transacció i es donaren per satisfets (notari Josep Bausili, 3 de març de 1841, fols. 33r-35r).

Posteriorment, Josep Rabassa, fabricant, Francesc Rabassa, tragner, i Anna Rabassa (vídua de Benet Pagès) vengueren a Bartomeu Cuixart, sastre, la quarta part de les finques que posseïa cadascun dels tres: 1) "tot aquell hort circuit de parets ab sa caseta [...] conegut per lo hort del Cuneu...", situat a l'Horta Vella, que afronta, a l'est, amb Pau Riba; a migdia i a ponent, amb el riu Anoia; i a tramuntana, amb el Rec; 2) un tros de terra campa amb oliveres, de 4 jornals de mula, terme d'Òdena, partida Pla de la Torre; 3) una vinya, de dos jornals, al terme d'Òdena, partida de les Arderigues; 4) i un censal de 533,33 ptes que Josep Aguilera de les Roviras transferí a favor de Josep i Cecília Esteve (notari Carles Roca, Santa Coloma de Queralt, 21 de març de 1737). Les esmentades finques i dret s'adjudicaren als venedors i a Teresa Rabassa, muller del comprador, per la sentència arbitral abans esmentada, dictada el 18 de gener de 1841. El preu de venda s'establí en 5.900 ptes, i cadascun dels tres venedors en va rebre 1.966,66 (notari Josep Bausili, Igualada, 18 de juliol de 1841, fols. 167a-168a).

de lleis, natural de Santa Coloma de Queralt- del qual acreditava un deutor de 4.000 pessetes que havia formalitzat el seu pare ja difunt. Per amortitzar aquest deute i per “atendre als crescuts gastos q[u]e importa la continuació de sos estudis...”, Ramon Miquel li va vendre, a carta de gràcia, dues vinyes: la primera de 3 jornals de mula, ubicada al terme d'Òdena, partida Pla de la Torre, que limitava, a l'est, amb el camí de can Gustems; i la segona, abandonada amb algunes oliveres, de 4 jornals, localitzada al terme Vilanova del Camí, partida de les Parellades. El preu d'aquesta transacció s'establí en 5.333,33 pessetes, 4.000 de les quals el comprador les retingué per amortitzar l'esmentat deutor; en lliurà 666,66 en efectiu al venedor i es pactà que Miquel rebria les 666,66 restants en el moment de complir l'edat de 25 anys.⁶¹

Per tant, en aquest vessant, l'estratègia inversora de Joan Soler va ser, primer, comprar el solar localitzat entre els carrers de la Soledat i el de la Caritat, on edificà dues cases que li havien de permetre viure amb més comoditat que en el gairebé miserable habitatge del molí de l'Abadia. L'expressada adquisició es completà, després, amb la d'un tros davant de la part del darrere de la casa que havia de servir d'era i de pallissa, localitzat entre els carrers de la Caritat i de Sant Antoni de Baix. Posteriorment, adquirí diversos trossos de terra que li havien de proporcionar vi, oli i cereals per a l'autoconsum familiar, seguint la pauta de les famílies benestants de la Igualada de l'època que posseïen diversos camps i vinyes als pobles de les rodalies de la població amb la mateixa finalitat.⁶² Entre aquestes adquisicions hi figuren, com hem vist, la compra de la vinya amb oliveres del Camp de les Forques, propera al molí; d'una casa al poble, d'un hort, d'un petit bosc i de dues vinyes, ubicades al paratge de les Parellades, tot dins el terme de Vilanova; i de dues vinyes més, una situada al Pla de la Torre (terme d'Òdena) i l'altra, també a l'indret de les Parellades, terme de Vilanova.

61. AHCA, fons protocols notariais, notari Francesc Raurés, Igualada, 22 d'octubre de 1855, fols. 2079a-2081r.

62. Un cas típic és el de la família Torelló, que posseïa un total de 17,03 ha en diversos camps i vinyes al termes d'Òdena (trossos a les partides del Pla de la Torre, Clot de les Comes, Comes de Puigferrer i pla, camp i feixa de la Massa), de Montbui (trossos a les partides d'Els Prats, la Falconera i Rovira dels Prats) i de Vilanova del Camí, un tros a la partida de les Parellades. Vegeu: Pere Pascual i Domènech, *Els Torelló. Una família igualadina d'advocats i propietaris. 2. Un estudi sobre la crisi de l'agricultura tradicional (1841-1930)*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 2000, pàg. 60.

Foto 5: Casa d'hortolà de l'hort del Cuneu (mas Capell).

Font: CECI (foto de Pilar Cuerva)

Les esmentades adquisicions es van completar amb la compra de dos horts ubicats a l'Horta Vella, d'Igualada. El primer era conegut com l'hort del Cuneu (o mas Capell) i el comprà el 1854 (vegeu el gràfic 4). Era situat a tocar del Rec i a un nivell inferior, la qual cosa possibilitava que es regués amb dita sèquia. Hi havia també una de les típiques cases d'hortolà (vegeu foto 5 i l'apèndix 3) existents a les hortes irrigades per aquest exigü canal igualadí extremament aprofitat, que tenia una de les seves façanes i la porta principal d'accés a la dreta del camí del Rec. En una inscripció registral (datada el març de 1869) es diu que es tracta d'una “pieza de tierra huerta con una casa dentro de la misma [...], partida Horta Vella, linda [...] por medio día y poniente con la riera Noya, y por cierzo con el camino que dirige al Molino de la Abadía...”⁶³ Es trobava situat, doncs, en l'extrem més occidental de la denominada Horta Vella. Un quinquenni després, juntament amb el molí de l'Abadia n'adquirí un altre de major extensió (2 jornals), que limitava, a l'est i a migdia, amb el riu, i al nord, amb la bassa de dit molí. El fet de disposar d'aquest segon hort –localitzat a tocar del molí– determinà, possiblement, que cedís en arrendament l'hort del Cuneu.

63. RPI, finca 917, Igualada, 17 de març de 1869, fol. 30.

3.4 El llegat de Joan Soler

L'ascens econòmic de Joan Soler i Mestre no va tenir, possiblement, el reconeixement social que ambicionava. L'octubre de 1867 –a l'edat de 77 anys i vidu de Maria Alert⁶⁴ “enfermo con toda claredad...” va fer testament. En aquest document, nomenà marmessors de les seves voluntats Pelegrí Gili, blanquer, Marià Roca, fabricant de draps, i Joan Riba, mestre d'escola. El prestigi social que no havia aconseguit en vida el va voler assolir a través del seu enterrament, atès que disposà que se li fessin “funerales mayores [...] con toque mayor de todas las campanas...” i un cerimonial funerari autènticament desmesurat. Llegà al seu cosí, Joan Fàbregas, 750 pessetes i 500 a cadascun dels seus nebots Francesc, Maria i Julita a cobrar en casar-se o en assolir la majoria d'edat. Pel que sembla, no tingué descendència del seu matrimoni amb Maria Alert. Sigui com sigui, nomenà hereva de tots els seus béns Josepa “hija de padres incógnitos”, casada, en primeres núpcies, amb Isidre Seuba i en segones, amb Pere Soler i Miret, “la cual habita hoy día en la compañía y casa del testador...”, amb possibilitat de ser substituïda pels seus fills “no todos juntos sino el uno después del otro, orden de primogenitura y masculinidad...”. Per acabar, disposà que Pere Soler –el segon marit de la seva afillada, que l'ajudava en la feina de moliner- esdevingués usufructuari dels béns que llegava a Josepa a condició que es mantingués vidu i s'ocupés d'alimentar, vestir i educar els fills de Josepa. En el supòsit que Soler es tornés a casar, el seu llegat quedaria reduït a 5.000 pessetes.⁶⁵ L'òbit de Joan Soler es produí el 23 de novembre de 1868 (quan ja havia complert 79 anys)⁶⁶ i uns mesos després, Josepa –hereva dels seus béns y “habitante en el molino harinero llamado del Alert...”- va fer inventari del patrimoni acumulat pel vell moliner. S'hi posa de manifest que el difunt posseïa una propietat immobiliària considerable: el molí fariner de l'Alert, dues cases al carrer de la Soledat, dos horts a l'Horta Vella, una vinya i una tros de terra campa al terme d'Igualada; un bosc, al de Montbui; una vinya, al d'Òdena; cinc trossos de terra (vinya i campa), al de Vilanova del Camí; un molí fariner, una fàbrica de filats de cotó i alguns trossos de terra (vinya i horta), a la partida del Pèlag del Roquer, terme de Vallbona d'Anoia... (vegeu la taula 9).

64. Maria Alert va ser enterrada el 26 d'agost de 1857, filla de Ramon, moliner, i de Maria Tardà, i consort de Joan Soler, i morí quan tenia setanta anys d'edat d'una “apoplexia” (API, fol. 126v, assentament 277).

65. AHCA, fons protocols notarials, notari Francesc Especier, Igualada, 7 d'octubre de 1867, fols. 1447a-1450a.

66. API, fol. 116v, assentament 209, va ser enterrat el 24 de novembre de 1868 i morí d'una “apoplegia cerebral fulminante” a l'edat de 79 anys.

Enrajolat existent a la façana oriental del Molí de l'Abadia.
Font: AHCA (foto Daniel Vilarrubias)

Taula 9: Inventari “post mortem” dels béns deixats pel moliner Joan Soler, format per la seva hereva el gener de 1869.

Dues cases	Que en formen una de sola entre els carrers Soledat, 104 i Caritat,39, amb pati entremig, “le pertenece por haberlas edificado...”	Vinya	De 2 jornals, partida la Riba, terme de Vallbona; limita, a l'est, amb el riu Anoia
Tros de terra	“viña con algunos olivos”, de 2 jornals; limita, a l'est, amb els hereus de Ramon Alert; a migdia, amb el riu Anoia; i a tramuntana, amb la carretera	Tros de terra	Campa de 128 pams “en cuadro”, partida Pèlag del Roquer, terme de Vallbona, on hi havia “un molino harinero y un edificio que sirve para batán de paños, divididos por un camino [...] comprendiéndose en esta designación el salto de agua de la Riera [...] para el movimiento de dichos molino y batán...”
Hort	D'1,5 jornals, partida Horta Vella, amb una casa, que limita, a l'est, amb Pau Riba; a migdia i a ponent, amb el riu Anoia; i a tramuntana, amb el camí que va al molí de l'Abadia	Tros de terra	Erma, de 190 pams de llargada i 148 d'amplada, partida de la Riba o Pèlag del Roquer, terme de Vallbona, que feia un cens de 4 escuts, encara que “se tiene dicho terreno bajo dominio incierto...”
Molí fariner	Amb la presa, sèquia i altres dependències (dit molí de l'Alert); limita, a l'est, amb Jacint Tomàs i altres; a migdia, amb el riu Anoia mitjançant un camí; a ponent, amb propietat de J. Soler (*)	Cens	De 20 ptes, que paguen Magí Quadras i Joan Prat per raó de les finques següents: la vinya de la partida de la Riba i l'hort del Pèlag del Roquer
Hort	De 2 jornals, contigu (a l'est) al molí de l'Alert; limita, a migdia, amb el riu Anoia; a ponent, amb els hereus de Francesca Salat i de Josep Morera; i al nord, amb la bassa de dit molí (*)	Cens	De 266,66 ptes, que paguen Magí Quadras i Joan Prat per les finques següents: casa, a la partida Roquer; tros de terra a ponent de la bassa del molí i a la mateixa partida; “veinte y dos palmos de salto de agua...” del riu Anoia al Pèlag del Roquer; facultat de col·locar i tenir a la bassa del molí de Soler “la rueda para el movimiento de la fábrica...”
Bosc	De 6 jornals, terme de Montbui, partida de Can Vidal; limita, a l'est, amb el marquès de Dosaigües; a migdia, amb el camí del de la Portella (*)	Casa fàbrica	De filats “con su maquinaria, motor y demás anejo y otra casa contigua...” propietat indivisa amb Magí Quadras i Joan Prat, amb un tros de terra als seus quatre costats, “cuya sociedad levantó la fábrica antes indicado en el terreno que el propio Soler les estableció [...] habiendo sido construida la casa por el propio Soler...”
Tros de terra	Campa amb una era de batre, partida Pla Inferior, de 60 pams d'amplada i de llargada des de l'edifici d'Isidre Rosell (“en donde se forma calle hasta el camino público que va a la huerta vieja...”); limita, a l'est, amb Pau Rubert; a migdia, amb dit camí; a ponent, amb els hereus de Joan Aguilera; i al nord, amb la “calle que se está formando...”	Dret de lluir	Una vinya amb oliveres d'1,5 jornals, partida de les Forques, terme d'Igualada; limita, a migdia, amb el riu Anoia
Vinya	Campa amb algunes oliveres, de 3 jornals, partida Pla de la Torre, terme d'Òdena (que feia un cens de 8,2 ptes a l'Hospital)	Crèdit vençut	De 800 ptes contra Josep Brunet, garantit amb una hipoteca sobre una vinya de 2 jornals, partida Torrent del Carrió, terme de Vilanova del Camí
Vinya	“con algunos olivos”, 4 jornals, partida les Parellades, terme de Vilanova del Camí		
Vinya	De 0,25 jornals, partida las Matas, terme de Vilanova del Camí; limita, a l'est, amb el camí de Carme		
Tros de terra	“Viña o yermo”, de 3 jornals, partida Clapers o Parellades; limita, a migdia, amb el torrent de la Vall		
Tros de terra	De 4 jornals, partida Garrigues		
Vinya	D'1 jornal, partida Parellades; limita, a l'est, amb el torrent de la Vall i, a tramuntana, amb el camí de les Parellades		

(*) Les expressades finques estaven gravades amb un cens de 2.000 ptes, acreditat per la Comunitat de Preveres i Infermeria de Santa Maria del Mar de Barcelona per sis censals (que sumaven 77.490,32 ptes) creats per Francisco Lagarza y Gilabert a favor d'aquesta Comunitat.

Font: AHCA, fons protocols notariais, notari Francesc Especier, Igualada, 23 de gener de 1869, fols. 39a-

Escala d'accés al primer pis del Molí de l'Abadia.

Font: AHCA (foto Daniel Vilarrubias)

4. El discret declivi econòmic de l'hereva del patrimoni i dels seus fills

Josepa Soler i Soler –cognoms que adoptà la “hija de padres incógnitos” afil·lada de Joan Soler- va tenir dos fills que van arribar a la majoria d'edat: Dolors i Josep Soler i Soler. El seu segon marit, Pere Soler i Miret, exercí de moliner del molí de l'Abadia (o de l'Alert) sense interferir en l'administració del patrimoni heretat per la seva muller. Encara més, el maig de 1895, concedí facultat explícita a la seva dona Josepa (“expósita que usa los apellidos Soler, paterno, y Soler, materno...”) en base al que disposa el Codi Civil per administrar-los, arrendar-los, vendre'ls, hipotecar-los, etc. sense cap mena de limitació.⁶⁷ L'economia d'aquests cònjuges sembla que tendí, acusadament, al desequilibri, perquè abans del casament dels seus fills, Josepa s'hagué de vendre una part considerable del patrimoni heretat: el bosc de can Vidal, terme de Montbui; el tros de terra i era de batre, ubicat al Pla Inferior; la vinya del Pla de la Torre, terme d'Òdena; les vinyes de les Parellades i de les Mates i els trossos de terra de Clapers i Garriges, terme de Vilanova...

67. AHCA, fons protocols notariais, notari Antoni Costa i Fàbrega, Igualada, 31 de maig de 1895, fols. 377a-378r.

Les noces del seu fill Josep amb Maria Canals i Prat donaren lloc a la signatura de capítols matrimonials el juny de 1901. Josepa Soler i Soler (amb assistència del seu marit) i Jaume Canals i Pons, pagès, veí de Molins de Rei, hi manifestaren que arran del matrimoni dels seus fill i filla (celebrat el 14 de febrer) havien convingut que Josepa feia donació, irrevocable, al seu fill, de diferents finques ubicades al terme d'Igualada: la meitat esquerra de la casa del carrer de la Soledat; una vinya a la partida del Camp de les Forques; “todo aquel molino harinero con su balsa y acequia y demás dependencias...”, conegut per molí de l'Alert; un hort a la partida l'Abadia (vegeu el gràfic 5); i de la meitat indivisa de les terres, fàbrica, aprofitaments hidràulics i censos del patrimoni ubicat al Pèlag del Roquer i les seves rodalies, terme de Vallbona d'Anoia (vegeu la taula 10). La donació la féu amb reserva d'usdefruit i de 500 pessetes per testar; amb l'obligació de mantenir el seu fill i la seva família a condició “de que trabajen todos en cuanto puedan y se requiera a utilidad de la casa...”; i amb la condició que en cas de premorir el beneficiari de la donació, la seva dona –de no voler viure amb els seus sogres- rebria 1.000 pessetes que se li assignaven d'espoli. Per la seva banda, el consorts Josep i Maria es nomenaren mútuament usufructuaris del llegat i pactaren que els fills del seu matrimoni serien preferits en l'herència als de posteriors i que, en cas de no disposar el contrari en testament, en l'herència regiria el dret de primogenitura.⁶⁸

68. AHCA, fons protocols notarial, notari Martí Gual, Igualada, 6 de juny de 1901, fols. 409a-415r.

Taula 10: Repartiment dels béns patrimonials que conservava Josepa Soler i Soler entre els seus fills Josep i Dolors Soler mitjançant capítols matrimonials signats arran dels seus respectius casaments el 1901 i el 1902.

Béns rebuts per Josep Soler i Soler

Una de les	Número 104 de la Soledat i 39 de la Caritat (de 30 per 108 pams) dues cases i un pati de 30 pams d'ample i 185 de fons
Vinya	De 2 jornals amb oliveres, terme d'Igualada, partida Camp de les Forques, limita a migdia amb el riu Anoia
Molí fariner	“todo aquel molino harinero con su balsa y acequia y demás dependencias...”, conegut per molí de l'Alert; limita, a migdia, amb el riu Anoia mitjançant un camí i, a ponent, amb la donadora
Hort	De 2 jornals, terme d'Igualada, partida de l'Abadia; limita, a l'est, amb un camí; a migdia, amb el riu; a ponent, abans amb els hereus de Francesca Salat i Josep Morera i ara Bonaventura Catarineu; i al nord, amb la bassa del molí de l'Alert
Meitat indivisa	D'una vinya de 2 jornals, on hi ha una casa, partida la Riba, terme de Vallbona, que limita, a l'est, amb el riu Anoia i, al nord, amb la carretera
Meitat indivisa	D'un tros de terra campa (de 122 pams en quadre), terme de Vallbona, partida Pèlag del Roquer, on hi ha un molí fariner un batà “y actualmente un cubierto dentro del cual se halla instalada una turbina...”, alimentada per un salt d'aigua del riu Anoia
Meitat indivisa	D'un tros de terra de (194 pams de llargada i 148 d'amplada), al mateix terme i partida
Meitat indivisa	De la tercera part indivisa “de toda aquella casa destinada a la fabricación de hilados y tejidos y otras industrias...” amb terreny annex a les parts est, oest i migdia, i amb “el salto de agua que se utiliza como fuerza motriz de la fábrica...”, ubicada al terme de Vallbona, partida Pèlag del Roquer
Meitat indivisa	D'un cens de 20 ptes de pensió, que paguen Assumpció Duran i Bonaventura Prat –successors de Magí Cuadras i Joan Prat- per un tros de terra vinya, partida de la Riba, terme de Vallbona, que limita, a ponent, amb Soler, Cuadras i Prat; i per un hort (de 33 pams de llargada i 31 d'amplada), a la mateixa partida, que afronta, a l'est, amb la finca abans descrita i, a migdia, amb la sèquia que porta l'aigua al molí fariner.
Meitat indivisa	D'un cens de 266,66 ptes de pensió derivat de la cessió en establiment de la casa dita del Roquer, d'un tros de terra part vinya i part erma

(a tocar de la bassa del molí i de la sèquia a la part de ponent), i de la facultat de tenir a la bassa del molí una roda hidràulica per proporcionar força motriu a la fàbrica abans descrita

Béns rebuts per Dolors Soler i Soler

Una de les	Número 104 de la Soledat i 39 de la Caritat (de 30 per 108 pams) dues cases i un pati de 30 pams d'ample i 185 de fons
Hort	D'1 jornal amb una casa, ubicat a la partida de l'Horta Vella; limita, a orient, amb Pau Riba; a migdia i a ponent, amb el riu Anoia i al nord, amb el camí del molí de l'Abadia
Meitat indivisa	D'una vinya de 2 jornals, on hi ha una casa, partida la Riba, terme de Vallbona, que limita, a l'est, amb el riu Anoia i, al nord, amb la carretera
Meitat indivisa	D'un tros de terra campa (de 122 pams en quadre), terme de Vallbona, partida Pèlag del Roquer, on hi ha un molí fariner i un batà "y actualmente un cubierto dentro del cual se halla instalada una turbina...", alimentada per un salt d'aigua del riu Anoia
Meitat indivisa	D'un tros de terra de (194 pams de llargada i 148 d'amplada), al mateix terme i partida
Meitat indivisa	De la tercera part indivisa "de toda aquella casa destinada a la fabricación de hilados y tejidos y otras industrias..." amb terreny annex a les parts est, oest i migdia, i amb "el salto de agua que se utiliza como fuerza motriz de la fábrica...", ubicada al terme de Vallbona, partida Pèlag del Roquer
Meitat indivisa	D'un cens de 20 ptes de pensió, que paguen Assumpció Duran i Bonaventura Prat –successors de Magí Cuadras i Joan Prat- per un tros de terra vinya, partida de la Riba, terme de Vallbona, que limita, a ponent, amb Soler, Cuadras i Prat; i per un hort (de 33 pams de llargada i 31 d'amplada), a la mateixa partida, que afronta, a l'est, amb la finca abans descrita i, a migdia, amb la sèquia que porta l'aigua al molí fariner
Meitat indivisa	D'un cens de 266,66 ptes de pensió derivat de la cessió en establiment de la casa dita del Roquer, d'un tros de terra part vinya i part erma (a tocar de la bassa del molí i de la sèquia a la part de ponent), i de la facultat de tenir a la bassa del molí una roda hidràulica per proporcionar força motriu a la fàbrica abans descrita

Fonts: AHCA, fons protocols notarial, notari Martí Gual, Igualada, 6 de juny de 1901, fols. 409a-415r i notari Martí Gual, Igualada, 21 de gener de 1902, fols. 111a-116r.

Gràfic 5: El molí de l'Abadia segons un dibuix de començaments del segle XX.

Font: Joan Segura, *Història d'Igualada*. Vol. I. Barcelona: Eugeni Subirana, 1908, pàg. 64.

El gener de 1902, Josepa formalitzà capítols matrimonials relatius al casament (celebrat el 7 d'octubre de 1899) de la seva filla Dolors amb Valentí Puig i Ramon, carreter. En aquestes cartes dotals, Josepa Soler va fer donació irrevocable –amb reserva d'usdefruit per a ella i el seu marit de tots els béns cedits- a la seva filla de les següents finques localitzades al terme d'Igualada: la meitat de la dreta (o part d'orient) de la casa del carrer de la Soledat, 104 i una part del pati del seu darrere i d'un hort d'1 jornal amb una casa, ubicat a la partida de l'Horta Vella; i d'altra banda, de la meitat indivisa de les terres, fàbrica, aprofitaments hidràulics i censos del patrimoni ubicat al terme de Vallbona (vegeu la taula 10).⁶⁹ El moliner Pere Soler morí poc després (el 15 d'agost de 1904), i la seva muller, Josepa Soler, el va sobreviure cinc anys, atès que el seu òbit tingué lloc el 12 d'octubre de

69. AHCA, fons protocols notarial, notari Martí Gual, Igualada, 21 de gener de 1902, fols. 111a-116r.

1909).⁷⁰ La seva filla, Dolors, premorí als seus pares. El seu traspàs es registrà l'1 de març de 1903 i deixà una filla, Josepa Puig i Soler, que es convertí en hereva del patrimoni que la seva àvia havia llegat a la seva mare.⁷¹ Posteriorment, en un moment que no hem aconseguit documentar, Valentí Puig i la seva filla Josepa van emigrar al continent americà, perquè tenim constància que el 1933 residien a la ciutat argentina de Tucumán.⁷²

Tot sembla indicar que Josepa Puig va vendre el béns heretats de la seva àvia. Pel que fa a un dels immobles que havien format part de l'herència, l'antic hort del Cuneu (o mas Capell, vegeu el gràfic 4), sabem que va ser alienat l'abril de 1933 –actuant com a apoderada Maria Canals, tia política de Josepa– al farmacèutic Josep Vich i Saumell.⁷³ L'òbit d'aquest facultatiu implicà que l'usdefruit de l'hort passés a la seva muller, Olimpia Santacana, i que n'esdevingués hereva la seva filla Herminia Vich.⁷⁴ Tanmateix, el juliol de 1942 dites mare i filla decidiren vendre l'hort a Antoni Roca i Ramon.⁷⁵ El nou propietari morí (l'abril de 1951) sense testar i, per resolució judicial, els seus béns s'adjudicaren, a parts iguals, als seus fills Antoni i Maria Roca i Soler, els quals els van vendre a la seva mare Rosa Soler i Jover.⁷⁶ Pocs anys després, el 1958, Rosa Soler vengué aquest hort a Francesca Olivé Bargalló (muller de Ramon Riba Carrer). L'arrendatari que llavors el conrea va (Salom Bel) renuncià a exercir el dret de retracta i “de común acuerdo todos los contratantes dan por finido el contrato de arrendamiento referido a partir de este momento, si bien en atención a que existen cosechas pendientes no vendrá dicho arrendatario obligado a desalojar la casa y tierras hasta...” el primer de juliol de 1959.⁷⁷ La nova propietària morí el juny de 1974 sense haver fet testament, per la qual cosa el jutjat decidí declarar hereves dels seus béns (entre ells l'antic hort del Cuneu o mas Capell) a les seves filles Antònia i Francesca Riba i Olivé.⁷⁸

70. Registre de la Propietat d'Igualada (RPI), finca 917, Igualada, 23 de març de 1915, fols. 52r-53a.

71. *Ibidem*, Igualada, 9 de novembre de 1903, fols. 51r-52r.

72. *Ibidem*, Igualada, 1 de juny de 1933, fols. 53a-r.

73. *Ibidem*. La transacció va ser escripturada pel notari Francesc Perelló.

74. *Ibidem*, finca 917, fol. 90r, Igualada, març de 1936.

75. *Ibidem*, finca 917 duplicat, fol. 91a, Igualada, 28 de juliol de 1942. Transacció escripturada pel notari Juan Manzano el 23 de juliol de 1942.

76. *Ibidem*, finca 917 duplicat, fol. 91r, Igualada, 1 de juny de 1954. L'expressada transacció també l'escripturà el notari Juan Manzano amb data de 4 d'octubre de 1951.

77. *Ibidem*, finca 917 triplicat, fol. 91r i 215a, Igualada, 20 d'agost de 1958. La compra-venda va ser escripturada pel notari Juli Pertegaz, el 2 de juliol de 1958.

78. *Ibidem*, finca 917 triplicat, fols. 215a-r, Igualada, 26 de maig de 1975.

5. El final del vell molí

Pel que sembla, tampoc no li anaren gens bé els negocis a Josep Soler i Soler, hereu del molí de l'Abadia (o de l'Alert). Ens consta que el març de 1909 es veié obligat a formalitzar un préstec per import de 15.000 pessetes que li atorgà Francesc Aguiló i Torandell, del comerç i veí de Barcelona, a condició d'amortitzar-lo el març de 1913 i de pagar un interès del 6% anual. El deute quedà garantit amb una hipoteca sobre el molí i sobre dues finques més.⁷⁹ Josep Soler i Soler morí el 7 d'abril de 1918 “sin haber otorgado otra disposición de última voluntad que la consignada en capítulos matrimoniales...”; en conseqüència, el jutge declarà usufructuària dels béns deixats pel difunt la seva muller Maria Canals, i hereu el fill primogènit del matrimoni, Pere Soler Canals.⁸⁰ La vídua, Maria Canals, féu inventari dels béns deixats per Josep Soler, el qual posà de manifest que el traspàs havia alienat la meitat indivisa de les terres, molí i filatura localitzades al terme de Vallbona i també els censos derivats d'establiments efectuats en aquest indret (vegeu la taula 11).

79. RPI, finca 82 (duplicado), Igualada, 17 d'abril de 1909, fol. 131r-132r.

80. *Ibidem*, Igualada, 12 de març de 1919, fol. 133a-134a.

Foto 8: Estat del molí de l'Abadia després del bombardeig que patí a les acaballes de la Guerra Civil.

Font: AHCA, arxiu fotogràfic municipal (foto de Procopi Lluçà)

Taula 11: Inventari del béns immobles deixats per Josep Soler i Soler efectuat per la seva muller el desembre de 1918.

Casa	Núm. 104 del carrer de la Soledat, de planta baixa i dos pisos amb pati posterior que limita amb el carrer de la Caritat
Una vinya	De dos jornals amb oliveres (0,9703 ha), partida Camp de les Forques, que limita a migdia amb el riu Anoia
Un molí	Fariner amb la seva presa, sèquia i altres dependències (dit molí de l'Alert), que limita a migdia amb el riu Anoia mitjançant un camí
Un hort	De dos jornals, que limita, al nord, amb la bassa del molí de l'Alert

Font: AHCA, fons familiar Alert-Soler, notari Josep Cisquer i Foraster, Igualada, 11 de desembre de 1918 (còpia)

El novembre de 1929, l'hereu Pere Soler –que es declarà “curtidor” (no exercia, doncs, de moliner)- aconseguí amortitzar el deute de 15.000 pessetes acreditat per Teresa Mas, muller del ja traspassat Francesc Aguiló.⁸¹ Segons es desprèn de les matrícules de la contribució industrial, el molí de l'Abadia estigué en activitat fins al 1927 a nom de Pere Soler i Miret amb la denominació de “aceña de río, 1 piedra” o bé “aprovechamiento hidráulico a fuerza motriz”...⁸² Posteriorment, tot sembla indicar que va romandre inactiu durant uns anys. A les acaballes de la Guerra Civil, el molí va ser bombardejat i quedà, en part, enderrocat (vegeu la foto 6). Un fet que coincidí, segons sembla, amb un agreujament de la situació econòmica d'aquesta família. Sigui com sigui, el febrer de 1941, Pere Soler Canals, llavors qualificat de “jornalero”, i la seva mare Maria Canals hipotecaren el molí i una altra finca a favor de Josep Castelltort Sabat, propietari, i veí d'Igualada, en garantia d'un préstec de 6.000 pessetes pel termini de dos anys i a un interès anual del 6%.⁸³

81. *Ibidem*, Igualada, 3 de desembre de 1929, fol. 134a-r.

82. AHCA, administració municipal, comptabilitat, *Matricula[s] industrial[es]...*

83. RPI, finca 82 (duplicado), Igualada, 2 d'abril de 1941, fols 134r-135r.

Uns anys després, el febrer de 1944, Pere Soler i Maria Canals demanaren un crèdit per import de 86.500 pessetes al Instituto de Crédito para la Reconstrucción Nacional (creat per llei de 16 de març de 1939) destinat a “la reconstrucción” del molí de l'Abadia. S'establí que els beneficiaris del mateix rebrien, en principi, 15.000 pessetes, i que la quantitat restant se'ls faria efectiva a mesura que anessin presentant certificacions de les obres de reconstrucció del molí; que l'amortització del préstec s'efectuaria en el termini de 30 anys i que el deute acreditaria un interès anual del 4%; que la suma a pagar anualment en concepte d'interessos i amortització seria de 5.002,32 pessetes; i que el molí quedava hipotecat a favor del mencionat Instituto en garantia del principal i interessos.⁸⁴ L'esmentat crèdit va permetre que Soler, no solament reconstruís el molí, sinó que també retornés el préstec de 6.000 pessetes a Josep Castelltort, el qual el novembre de 1946 cancel·là la hipoteca que tenia sobre dit immoble.⁸⁵ Mentrestant, les matrícules de la contribució industrial evidencien que entre 1943 i 1955 –en els anys més foscos de l'autarquia econòmica imposada pel règim franquista-, Pere Soler tornà a posar en activitat el molí dotat d'una “aceña de río”.⁸⁶ Per tant, va ser a partir de 1955 que el vell molí de l'Abadia s'aturà de manera definitiva.⁸⁷

En aquesta època, Soler estava immers, segons tots els indicis, en una fallida econòmica total. Un jutjat de Madrid inicià, a instàncies del Instituto, una “acción sumaria hipotecaria contra esta finca por [...] dejar incumplidas las deudas las obligaciones contenidas al dejar de abonar las cuotas de interés y amortización vencidas...” a partir del 30 de juny de 1953. L'abril de 1955, el deute era de 74.318,34 pessetes del principal i de 6.895,09 d'interessos impagats. Efectuades les diligències reglamentàries, per resolució judicial es disposà que el molí es vengués en pública subhasta per un import de 115.000 pessetes. La primera subhasta, celebrada l'octubre de 1955, quedà deserta; la segona (oferint l'immoble amb un descompte del 5%) tingué lloc el desembre de 1955 i també quedà deserta; i a la tercera, convocada “sin sujeción a tipo” el febrer de 1956, el mateix Instituto de Crédito para la Reconstrucción Nacional n'oferí 81.200

84. *Ibidem*, Igualada, 7 de març de 1944, fols. 185r-136r i 213a-r.

85. *Ibidem*, finca 82 triplicat, Igualada, 28 de novembre de 1944, fol. 213r.

86. AHCA, administració municipal, comptabilitat, *Matricula[s] industrial[es]...*

87. Segons Magí Puig, “En el traspàs de Joan Soler i Valls”, *L'Enllaç*, 11 de gener de 2007, pàg. 29, en aquesta data Pere Soler ja no residia a Igualada, sinó que des del 1947 havia emigrat a la ciutat argentina de Tucumán.

pessetes i obtingué l'adjudicació del molí, com a únic postor, el 7 de març de 1956.⁸⁸ L'immoble va ser, durant un parell d'anys, propietat de l'Estat, fins que l'Instituto de Crédito –en base al que es disposava en el Decret de 23 de maig de 1952- acordà acceptar l'oferta de compra presentada per l'industrial adober igualadí Pere Bertran Rebollo. L'esmentada transacció es formalitzà el 13 de març de 1958, i el preu de venda, prèvia taxació pericial, s'establí en 96.267,25 pessetes, 21.948,91 de les quals el comprador les lliurà en aquest acte i es va comprometre a pagar les 74.318,34 pessetes restants al llarg de 50 anys i a abonar a la suma pendent d'amortització un interès anual del 3%.⁸⁹

Per efecte d'aquesta transacció, Pere Bertran i Rebollo adaptà l'immoble per servir de molí de pinsos mogut per energia elèctrica i, conseqüentment, això significà que la bassa i els rodets ja no es van utilitzar.⁹⁰ El 1970, la finca -on hi havia l'antic “molino harinero hoy derruido, con su represa y acequia y demás dependencias [...] en el punto conocido por ‘Molí de l'Alert’...”- s'estimà que tenia una extensió de 6.557 m² i es valorà en 470.738 pessetes sense deduir la part pendent d'amortitzar del deute hipotecari acreditat per l'Estat, i un cop deduïda aquesta quantitat, quedà taxada en 415.000 pessetes. El desembre d'aquest any es constituí Indústries Bertran, S.A. i Pere Bertran Rebollo aportà aquesta i tres finques més a la formació de dita empresa dedicada al negoci d'adobar pells, les quals passaren, per tant, a formar part del capital de la societat.⁹¹ Posteriorment, l'antic molí i els altres actius d'aquesta societat van ser transferits a Indústries Bertran, S.L., constituïda el 25 de juny de 1992 i continuadora de l'empresa anterior.⁹²

En el curs dels darrers anys del segle XX, la finca on hi ha l'antic molí experimentà diverses segregacions per efecte de l'execució del “Projecte d'Urbanització del carrer del Rec, que desenvolupà el pla General d'Ordenació en l'àmbit del Pla Especial de Viabilitat del Sector de les Adoberies d'Igualada, en els paratges coneguts com Molí de l'Alert, Molí de l'Abadia i Horta Vella”. El 29 d'agost de 1995, la seva superfície quedà reduïda a 4.588,5 m², a causa de la cessió de 1.968,5 a l'Ajuntament d'Igualada; posteriorment, el 17 de març de

88. RPI, finca 82 quadruplicat, Igualada, 28 d'abril de 1956, fols. 213r-214r i 218a.

89. *Ibidem*, finca 82, quintuplicada, Igualada, 3 de juny de 1958, fols. 218r-220r i 223a.

90. Deven aquesta informació a Josep Riba i Gabarró.

91. RPI, finca 82, quintuplicada, Igualada, 28 de juliol de 1970, fols. 223a-r.

92. *Ibidem*, finca 82-N, Igualada, 11 de desembre de 1995, fols. 151a-r.

1999, el municipi n'expromià 1.089 m² més, quedant disminuïda a 3.499,5 m²; i finalment, el 30 de desembre de 2000, l'Ajuntament aprovà l'expropiació de 2.932,12 m². En definitiva, després d'aquesta darrera segregació, l'esmentada finca quedà limitada a una extensió de 567,38 m² més. L'expressat romanent (on subsisteix dempeus el vell molí medieval) es va vendre, el 5 de juliol de 2000, per Indústries Bertran, S.L. a Novo Arlis, S.L., una societat constituïda el setembre de 1999.⁹³

93. *Ibidem*, finca 82-N, Igualada, 12 de desembre de 1995, fols. 153a-r.

6. Conclusions

El origen del Rec i del molí de l'Abadia es remunten al segle XII –encara que l'edifici conservat té una factura del XIII- i és coetani, doncs, de la primera expansió urbana de la vila d'Igualada. El domini senyorial del Rec s'extingí i la utilització de les seves aigües va esdevenir de domini públic a partir de començaments del segle XIX, encara que “de facto” és possible que fos abans. Per bé que el molí quedà com a propietat alodial dels comtes de Plasència –hereus dels senyors de Montbui-, que, posteriorment, van esdevenir també marquesos de Dosaigües. El molí estava arrendat a començaments del vuit-cents a Ramon Alert, un “negociant” que, com molts d'altres, feia diners adquirint en arrendament el cobrament dels drets feudals acreditats pels senyors jurisdiccionals de la comarca.

En pàgines precedents, ja hem indicat que Pierre Vilar evidencià el gran abast que van adquirir aquests arrendaments que van possibilitar que una part de la renda feudal passés a engruixir el capital comercial i manufacturer del país. El cas de Ramon Alert sembla confirmar aquesta hipòtesi i encara més el del seu gendre, Joan Soler, que el succeí en l'arrendament del molí de l'Abadia i també en el negoci del cobrament de drets feudals. En el moment en què es produí la crisi final de l'Antic Règim –i en què tingué lloc l'abolició definitiva del delme i de les prestacions feudals en el curs de la Revolució Liberal-, Joan Soler ja havia acumulat el capital necessari per emprendre la construcció d'una filatura

hidràulica en el curs del riu Anoia, a l'indret del Pèlag del Roquer, terme de Vallbona. Per efecte d'aquesta inversió, el 1845 esdevingué soci de la companyia J. Soler, M. Cuadras, J. Prat i Cia. dedicada a filar cotó que es venia, bàsicament, als fabricants igualadins. Un negoci que oferia, pel que sembla, una elevada rendibilitat a mitjan segle XIX.

Sigui com sigui, el moliner Joan Soler, que passà del negoci del cobrament de drets feudals a ser soci d'una empresa industrial, s'enriquí. Ho evidencia el fet que dedicà elevades sumes a la compra de terres, a la construcció de cases i a la d'alguns horts a la partida de l'Horta Vella, d'Igualada. Entre aquestes compres destaca l'adquisició del molí de l'Abadia a l'arruïnat marquès de Dosaigües el 1859. L'inventari *post mortem* que s'efectuà el 1869 arran del seu òbit constitueix una manifestació pregona de l'acumulació de capital que efectuà al llarg de la seva trajectòria, tot i que, possiblement, el seu ascens econòmic no tingué el reconeixement social que havia ambicionat.

La seva afillada Josepa va ser l'hereva dels seus béns i en el curs dels anys posteriors començà el lent però sostingut declivi econòmic de la família. Josepa i el seu marit van continuar essent els moliners del vell molí de l'Abadia, més conegut llavors com a molí de l'Alert. En el moment del casament del seu fill i filla –el 1901 i el 1902, respectivament– repartí entre aquests el patrimoni ja minvat heretat de Joan Soler. El seu fill Josep esdevingué hereu del molí i continuà l'ofici de moliner. El declivi econòmic familiar s'intensificà, atès que quan Josep Soler morí el 1918 ja no posseïa la participació en la filatura ni els altres actius ubicats al terme de Vallbona. El seu hereu, Pere Soler, seguí exercint de moliner, però tenim constància que acumulà deutes. Un bombardeig a les acaballes de la Guerra Civil destruí part del molí i per reconstruir-lo demanà un crèdit oficial que no va ser capaç de sostenir i d'amortitzar. L'Estat embargà el molí –quan Pere Soler sembla que ja havia emigrat a Amèrica– i després d'algunes subhastes fallides, aquest immoble es vengué a l'industrial igualadí Pere Bertran i Rebollo. Per tant, podem considerar que Pere Soler va ser l'últim moliner del molí de l'Abadia i que arran de la seva fallida acabà la llarga trajectòria d'aquest antic molí hidràulic. Mentrestant, ha esdevingut un testimoni (i també un element simbòlic) del secular procés d'afirmació del nou ordre capitalista i industrial i del lent i irreversible ocàs del feudalisme que el va bastir vuit-cents anys enrere.

Apèndixs

Apèndix 1

Resums de la comptabilitat de la companyia J. Soler, M. Cuadras i J. Prat (1850-1854)

Taula Ap1.1: Balanços semestral de la filatura de cotó del Pèlag del Roquer, de Vallbona d'Anoia, de la companyia J. Soler, M. Cuadras i J. Prat (1850-1854) (en pessetes).

	Juny 1850	Desembre 1850	Juny 1851	Desembre 1851	Juny 1852	Desembre 1852	Juny 1853	Desembre 1853	Juny 1854
1. Ingressos									
Venda cotó filat a la fàbrica d'Igualada	33.944,48	34.668,75	39.519,95	42.015,17	48.346,80	44.720,00	49.244,11	56.677,39	45.979,09
Cotó filat i borra venuts a Vallbona	2.123,47	1.735,33	1.549,79	1.685,15	1.143,79	1.201,41	1.261,73	1.358,40	1.285,39
Existències de cotó filat	616,00	2.690,13	1.423,47	313,33	1.061,95	5.592,93	1.913,60	1.383,20	6.422,93
Total ingrés	36.683,95	39.094,21	42.493,20	44.013,65	50.552,53	51.514,35	52.419,44	59.418,99	53.687,41
2. Despeses									
Compres de cotó en floca	21.531,81	24.878,21	28.193,01	21.285,79	31.224,40	26.769,55	32.683,71	36.307,89	29.301,33
Salari i ports	10.922,32	11.559,17	11.584,53	13.155,60	12.289,73	15.520,11	11.547,41	13.359,71	11.659,41
Total despesa corrent	32.454,13	36.437,39	39.777,55	34.441,39	40.847,47	42.289,65	44.231,12	49.667,60	40.960,75
3. Benefici fàbrica de Vallbona (1 – 2)	4.229,81	2.656,83	2.715,65	9.572,27	9.705,07	9.224,69	8.188,32	9.751,39	12.726,67
4. Benefici fàbrica d'Igualada	143,39	176,13	17,63	-22,93	10,93	24,48	21,60	215,44	
5. Capital circulant inici exercici	12.966,85	12.110,05	13.353,73	15.178,72	20.228,05	22.374,11	24.427,81	31.121,41	29.349,84
6. Total (3+4+5)	17.340,05	14.943,01	16.087,01	24.728,05	29.944,05	31.623,28	32.637,73	41.088,24	42.076,51
7. Despeses manteniment i inversió									
Manteniment i obres (a)	880,00	1.589,28	908,29		3.069,95	2.695,47	1.516,32	812,16	13.200,43
Compra maquinària i elements auxiliars (b)	4.350,00							10.926,24	8.573,68
Total despesa i inversió	5.230,00	1.589,28	908,29		3.069,95	2.695,47	1.516,32	11.738,40	21.774,11
8. Repartiments de capital				4.500,00	4.500,00	4.500,00			
Capital circulant tancament exercici (6-7-8)	12.110,05	13.353,73	15.178,72	20.228,05	22.374,11	24.427,81	31.121,41	29.349,87	20.302,40

(a) Les despeses en obres només assoliren una magnitud important durant el primer semestre de 1854 en què s'invertiren 4.180,07 lliures.

(b) Les despeses d'inversió en maquinària consistiren: juliol de 1850, 1.027,5 lliures en la compra d'una metxera de 100 pues i 603,75 en la de tres màquines franceses de 120 pues. Desembre de 1853, 946,21 lliures en un roda de ferro proporcionada per V. Esperó; 375, al fuster per la roda; 2.391,33, en la compra de 5 màquines *mule jennies* de ferro a Pere Mas i 384,33 pel seu transport. Juliol de 1854, 937,5 lliures per la roda de ferro a V. Esperó; 940,75, a Manuel de Castro a compte d'un batà; 989,25, per la fusta de la roda; 93,75, a Ballès Germans a compte dels embarrats; i 254,34, per una campana.

Font: IHJV/UPF, fons família Torelló, *Valans general...* resums comptables de la companyia de Magí Cuadras, Joan Prat i Joan Soler entre abril de 1846 i juliol de 1854.

Taula Ap2.2: Balanços semestrals de la fàbrica d'acabats de filar cotó d'Igualada de la companyia J. Soler, M. Cuadras i J. Prat (1850-1854) (en pessetes).

	Juny 1850	Desembre 1850	Juny 1851	Desembre 1851	Juny 1852	Desembre 1852	Juny 1853	Desembre 1853	Juny 1854
1. Ingressos									
Fil venut a diversos	36.136,19	36.416,13	41.395,63	44.445,20	50.266,51	48.116,32	52.034,77	60.848,43	45.735,92
Existències de fil a la fàbrica	641,33	1.209,36	1.663,52	1.511,47	2.043,52	1.387,63	1.250,59	125,36	2.701,92
Total ingrés	36.777,52	37.624,96	43.059,15	45.956,67	52.310,03	49.503,95	53.285,36	60.973,79	48.437,84
2. Despeses									
Fil rebut de la fàbrica de Vallbona	33.944,48	34.668,75	39.519,95	42.015,17	48.346,77	44.720,05	49.244,13	56.677,95	45.979,09
Existències de cotó filat	433,07	641,33	1.208,83	1.663,55	1.511,47	2.043,68	1.387,63	1.250,59	125,36
Pagat en salaris	2.256,59	2.138,75	2.312,75	2.300,88	2.440,85	2.715,73	2.632,00	2.829,81	2.331,60
Total despesa corrent	36.634,13	37.448,83	43.041,52	45.979,60	52.299,09	49.479,47	53.263,76	60.758,35	48.436,05
Benefici fàbrica d'Igualada (1 – 2)	143,39	176,13	17,63	-22,93	10,93	24,48	21,60	188,77	1,79

Font: IHJV/UPF, fons família Torelló, *Valans general...* resums comptables de la companyia de Magí Cuadras, Joan Prat i Joan Soler entre abril de 1846 i juliol de 1854.

La filatura de Vallbona es trobava situada a la riba esquerra del riu Anoia, a l'indret dit Pèlag del Roquer, on existeix un estret congost i on hi ha un salt del riu d'acusat desnivell (vegeu fotos Ap1.1 i Ap1.2). Es conserva la presa i una part, almenys, de l'antiga fàbrica, localitzada a prop de la presa. Un plànol de 1865 (vegeu el gràfic 3) suggereix que la fàbrica, durant el vuit-cents, era força més gran que la part conservada avui dia, consistent en un edifici de dues plantes amb finestres -que té una superfície quadrangular de forma irregular- i en uns soterranis on hi havia hagut la roda hidràulica i on ara hi ha una turbina en funcionament (vegeu fotos Ap1.3 i Ap1.4). La part més estreta de l'edifici es troba encarada al riu, i la façana més allargada està orientada a migdia i té una disposició perpendicular al curs de l'Anoia. Tanmateix, pel que sembla, una part de la fàbrica va ser enderrocada. Es tracta d'una nau allargassada situada a tramuntana de la conservada i que estava orientada en sentit paral·lel al curs del riu.

Foto Ap 1.1: Presa i salt del Pèlag del Roquer al riu Anoia, termes de Vallbona i Cabrera.

Foto: CECI (foto de Carme Ferreras i Òscar López)

Foto Ap 1.2: Salt del Pèlag del Roquer, termes de Vallbona i Cabrera.

Foto: CECI (foto de Carme Ferreras i Òscar López)

Foto Ap1.3: Antiga filatura de ca l'Alert al costat esquerra de l'Anoia, terme de Vallbona.

Foto: CECI (foto de Carme Ferreras i Òscar López)

Foto Ap1.4: Antiga filatura de ca l'Alert, vista des de la riba dreta del riu i des de sota el salt del Pèlag del Roquer.

Foto: CECI (foto de Carme Ferreras i Òscar López)

Apèndix 2

El molí de l'Abadia

En el seu estat actual, el molí de l'Abadia conserva gairebé la totalitat dels elements de l'època medieval. La superfície triangular que ocupava la bassa encara és perceptible, delimitada, al nord, per l'acusat desnivell del terreny; a l'extrem de ponent, el Rec finalitzava el seu recorregut pel qual arribava l'aigua que l'omplia; a l'oest, hi havia la paret del molí amb els pous que conduïen l'aigua als cacaus; i a la part de migdia, subsisteixen vestigis del mur de carreus de pedra que servia de tanca a l'embassament. Les parts fonamentals de l'edifici del molí també s'han conservat. Es tracta d'una construcció rectangular orientada de nord a sud, consistent en un soterrani i tres plantes. El soterrani no s'ha pogut representar en els plànols confeccionats per Joan Caballé (amb l'ajut de Carme Ferreras) per acumular, actualment, aigua i un gruix indeterminat de llot que fa complicat i perillós accedir-hi. Tanmateix, per un dibuix antic (vegeu el gràfic 1), sabem també que la seva carcavà (o cacau) es divideix en dues cambres cobertes amb volta i disposades d'est a oest, en cadascuna de les quals hi havia un rodet. Per tant, podem inferir que en el pis superior hi havia hagut dos molins.

La cambra superior és coberta amb un arc de canó apuntat i construïda amb carreus de pedra ben tallada i escairada que acollí les moles (vegeu la foto Ap2.1). Es tracta d'un espai fosc, perquè es troba un xic soterrat i no té finestres. Es comunica amb una estança localitzada al nord a través d'una obertura al

Foto Ap2.1: Planta baixa del molí de l'Abadia on hi havia les moles amb una coberta de volta de canó seguit apuntada.

Font: AHCA (foto de Daniel Vilarrubias)

mur, molt gruixut; dues obertures més, practicades en el mur, a la part de l'est, permeten l'accés a una nau contiguous; i una obertura, a la part de migdia, que, mitjançant una rampa, permetia accedir a l'exterior (vegeu l'apèndix 2, planta baixa i secció E-O). La segona planta és damunt de l'anterior i està constituïda per tres arcs en diafragma apuntats que donen lloc a la divisió de l'espai en quatre trams (vegeu la foto Ap2.2). La coberta original estigué, probablement, formada per bigues recolzades a la part superior dels arcs i les parets de tanca, orientades de nord a sud. Es pot accedir a aquesta cambra des de l'exterior a través d'una escala i una porta a la part més meridional de la façana de ponent, situada a tocar del mur de tanca de la bassa. És il·luminada per una finestra de força amplada oberta a la façana de migdia; dues obertures a la façana de ponent la comuniquen amb una nau contiguous; i a la part del sud, hi ha una escala que permet accedir al pis superior (vegeu l'apèndix 2, primera planta i secció E-O). Sembla indubtable que la funció d'aquesta planta i la de la que hi havia damunt seu va ser servir d'habitatge als moliners. La segona planta la destruï la bomba que caigué sobre l'edifici en el curs de la Guerra Civil i ha estat reconstruïda posteriorment (vegeu la foto 3 i l'apèndix 2, segona planta i secció E-O). Tanmateix, els dibuixos i fotografies antigues del molí permeten deduir que dita cambra estava coberta amb una teulada a doble vessant, la qual era, possiblement, sostinguda per pilars -que descansaven sobre el punt de volta dels arcs apuntats de la cambra inferior- i bigues gruixudes disposades longitudinalment, que, al seu torn, servien per recolzar l'embigat que sostenia cadascun dels dos vessants de la teulada (vegeu el gràfic 5 i la foto 4). La seva reconstrucció després de la guerra no va respectar la disposició primitiva, per la qual cosa aquest tercer pis ha quedat com un pegat afegit a l'edifici. Finalment, cal assenyalar que a la part del nord de la planta baixa i de la primera planta hi ha adossat un cos d'edifici -també de factura antiga- que té una superfície en forma de rectangle irregular i que estava comunicat per una gran obertura amb la planta baixa i que no es comunicava amb la superior.

D'altra banda, a la part est d'aquest edifici antic, hi havia hagut edificacions adossades en forma, també, de rectangle irregular que possiblement van ser construïdes molt posteriorment a l'aixecament del molí. És probable que servissin de magatzem de cereals i de farines, almenys la que estava comunicada per mitjà de dos portals amb la planta baixa (on hi havia les moles) del molí. El bombardeig abans esmentat va destruir gairebé totalment aquesta part del complex edificat, en part, pel que sembla, perquè era construïda amb materials més senzills i menys resistents. Es va reedificar després de la Guerra Civil i no té cap mena d'interès històric ni arquitectònic. En resum, l'edificació de les parts antigues del molí és feta amb pedra picada i ben tallada i, com hem vist, en la seva disposició arquitectònica s'alterna l'ús de voltes de canó apuntades i arcs en diafragma també apuntats. Els expressats elements fan pensar en

Foto Ap2.2: Primer pis del molí de l'Abadia que serví d'estança als moliners, bastit amb arcs en diafragma apuntats.

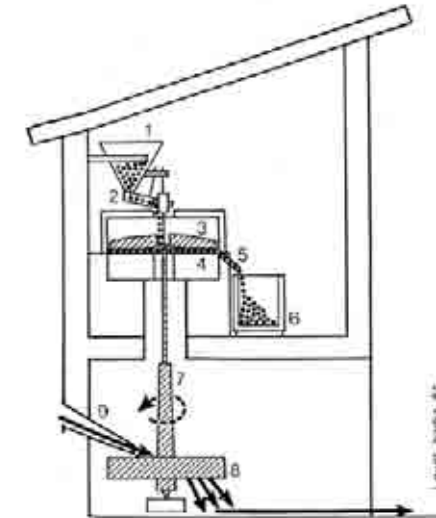
Font: AHCA (foto de Daniel Vilarrubias)

l'arquitectura que l'orde del Cister introduí i divulgà a Catalunya i suggereixen que les parts antigues d'aquest molí es van bastir, molt probablement, durant el segle XIII.

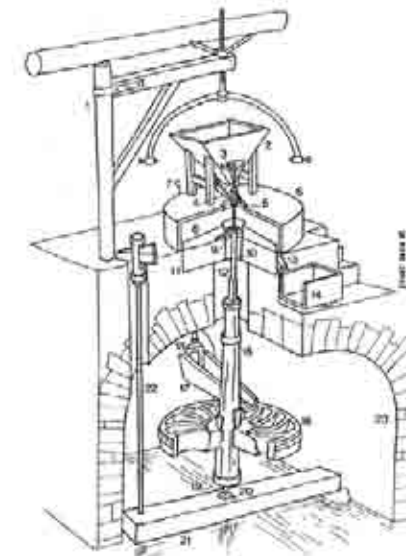
Pel que fa a les característiques tècniques de l'aprofitament hidràulic, la seva estructura arquitectònica permet establir que es tracta d'un molí medieval evolucionat (vegeu els gràfics Ap2.1 i Ap2.2). És a dir, amb bassa i pous –en aquest cas, dos de col·locats l'un al costat de l'altre-, com es pot veure als plànols de les plantes baixa i primera, de l'alçat de la façana occidental i de la secció E-O. Els expressats pous (vegeu les fotos Ap2.3 i Ap2.4) s'omplien i alimentaven amb l'aigua de la bassa, la qual sortia per una petita canal inclinada situada al seu fons amb una notable intensitat per efecte de la pressió atmosfèrica.⁹⁴ L'esmentat flux a pressió es projectava, amb gran força, sobre el rodet –roda de fusta (generalment d'1,5 m de diàmetre) amb unes paletes còncaues (o àleps)- i feia que el rodet, sota l'efecte d'aquest impuls, experimentés un moviment rotatori sobre el seu eix. L'energia mecànica rotatòria es transmetia mitjançant l'arbre del rodet i movia la mola volandera del molí ubicat al pis superior. Els esmentats molins consistien en dues moles col·locades l'una sobre l'altra. La mola inferior era fixa (tenien, sovint, un diàmetre d'1,4 m) i s'anomena *sotana* (o *jussana*) i tenia un ull o forat al seu centre ocupat per la *boixa*, la qual era travessada per un eix metàl·lic (el *collferro*) amb el qual culminava l'arbre, que tenia a l'extrem superior la *nadilla*. La *nadilla* era un element de ferro enganxat al *collferro* de manera perpendicular, és a dir, en horitzontal. La mola superior tenia, a la part de sota, una entalla en què encaixava amb la *nadilla*, la qual, connectada a l'arbre mitjançant el *collferro*, transmetia el moviment rotatori de l'arbre a dita mola.⁹⁵

Gràfics Ap2.1 i Ap2.2: Esquema de funcionament i elements funcionals dels molins hidràulics d'origen medieval.

Font: Jordi Bolòs i Josep Nuet, *Els molins fariners*. Barcelona: Ketres, 1983, pàgs. 26 i 37.

Esquema del funcionament d'un molí fariner. El recorregut del gra i de la farina, representat per punts, comença a la tremuja (1), s'ou passa al canal (2) que condueix el gra fins a l'ull de la mola, on sac vertical de la mola volandera (3) i de la mola sotana (4). Un onç el gra de mill i ure pel fariner (5) i cau a la farinera (6). El recorregut de l'aigua és representat per línees negres. L'aigua de la bassa a del pou surt a pressió per la canal (9) i cau dretament del rodet (8), fent que volti, després s'estén pel (10) del carcanó fins a l'exterior. Les peces numerades són: 1) cuba, 2) canal, 3) mola volandera, 4) mola sotana, 5) onç, 6) farinera, 7) arbre, 8) rodet, 9) canal, 10) carcanó, 11) collferro, 12) nadilla, 13) boixa, 14) mola sotana, 15) arbre, 16) rodet, 17) canal, 18) pany, 19) fagülla, 20) aigua, 21) base, 22) volador, 23) carcanó.

Esquema, tallat un quart, dels mecanismes d'un molí fariner. Les peces principals són: la cuba (1), la tremuja (2), el gradador (3), el canal (4), la filoneta (5), el rierle (6), l'engendador (7), la mola volandera (8), la nadilla (9), la boixa (10), la mola sotana (11), el collferro (12), el fariner (13), la mola sotana (14), l'arbre (15), el rodet (16), la canal (17), el pany (18), l'agülla (19), l'aigua (20), el base (21), el volador (22), el carcanó (23).

94. Jordi Bolòs i Masclans i Josep Nuet i Badia, *Els molins fariners*. Barcelona: Ketres, 1983, pàgs. 21 i 25-30. Per a un inventari dels molins d'aquest tipus que van existir a Catalunya, vegeu: Salvador Palau Rafecas ("El Galo"), *Els molins fariners hidràulics de Catalunya. 690 molins inventariats*. Santa Coloma de Queralt: Museu-Arxiu Comarcal de Montblanc, 1992, passim.

95. J. Bolòs i Josep Nuet, *Els molins fariners*, op. cit., pàgs. 31-35. Vegeu també: Ramon Violant i Simorra, "La indústria casolana del pa al Pallars Sobirà", a *Obra oberta*, 2. Barcelona: Alta Fulla, 1979, pàgs. 85-102.

La molta s'efectuava mitjançant l'abocament del gra a través d'una tramuja, des d'on passava a una canal que conduïa el gra a l'ull de la mola volandera. El gra, en caure entremig d'aquesta mola i la *sotana* era sotmès a un procés constant de fricció, arrossegament i compressió entre ambdues moles. Les expressades moles eren estriades per tal de facilitar el procés de circulació de la mòlta i la separació del segó (la càpsula del cereal) de la farina per efecte de la polvorització del gra. En assolir-se la polvorització, la farina tendia a desplaçar-se vers les vores de les moles, i això facilitava la seva eixida per un forat (el *farinal*) i que s'anés acumulant a la *farinera*, és a dir, una caixa on s'anava dipositant el producte de la mòlta. En aquest recipient, la farina i el segó queien barrejats i a fi de separar la primera del segon, calia garbellar el compost contingut en la farinera. La velocitat de la mòlta variava segons la potència del salt d'aigua que accionava el molí, i s'estima que, en salts de potència mitjana, la mòlta d'un sac de blat de 60 kg podia durar unes 4 o 5 hores si es volia aconseguir un grau elevat d'afinat.⁹⁶

Foto Ap2.3: Un dels dos pous d'entrada de l'aigua de la bassa al cacau del molí de l'Abadia.

Font: CECI (foto C. Ferreras i P. Pascual)

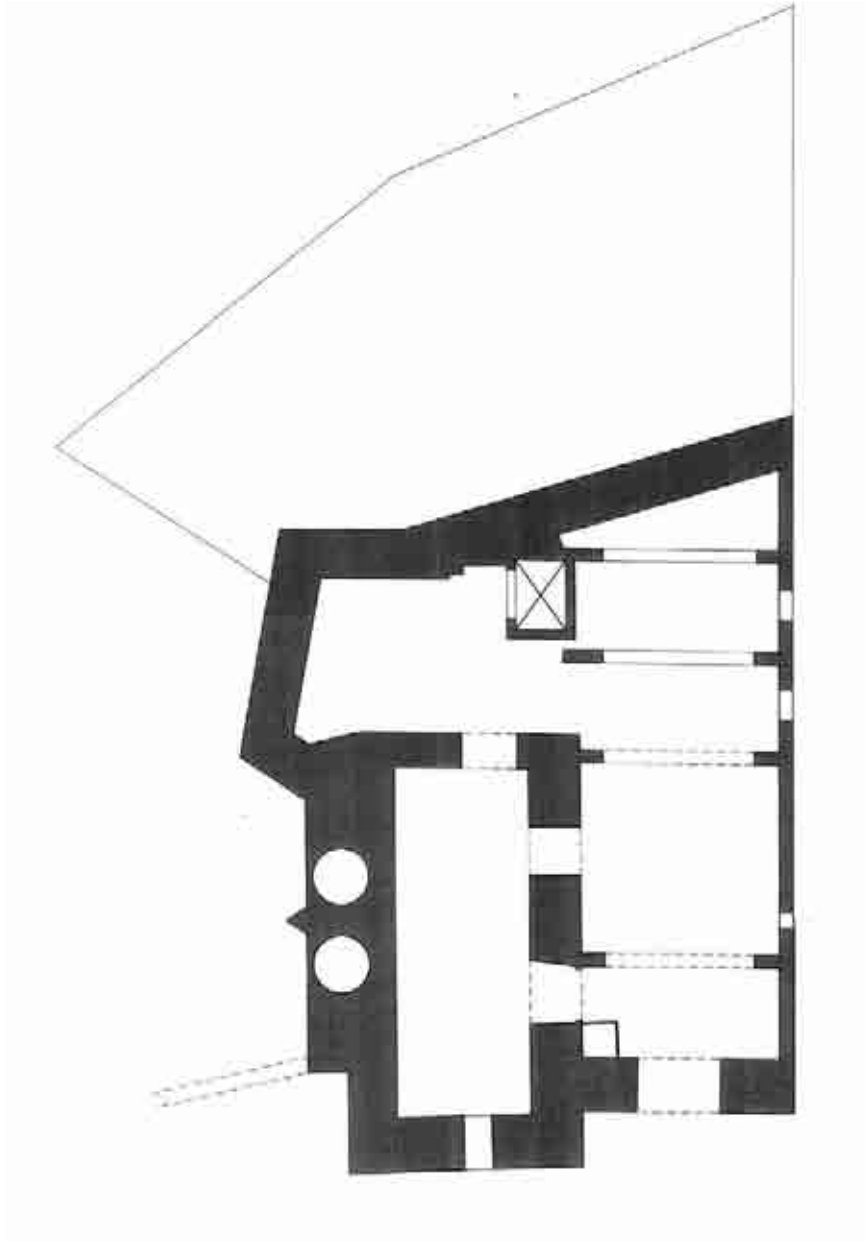
Foto Ap2.4: Perspectiva en profunditat d'un dels pous d'entrada de l'aigua de la bassa al cacau del molí de l'Abadia.

Font: ACHA (foto de Daniel Vilarrubias)

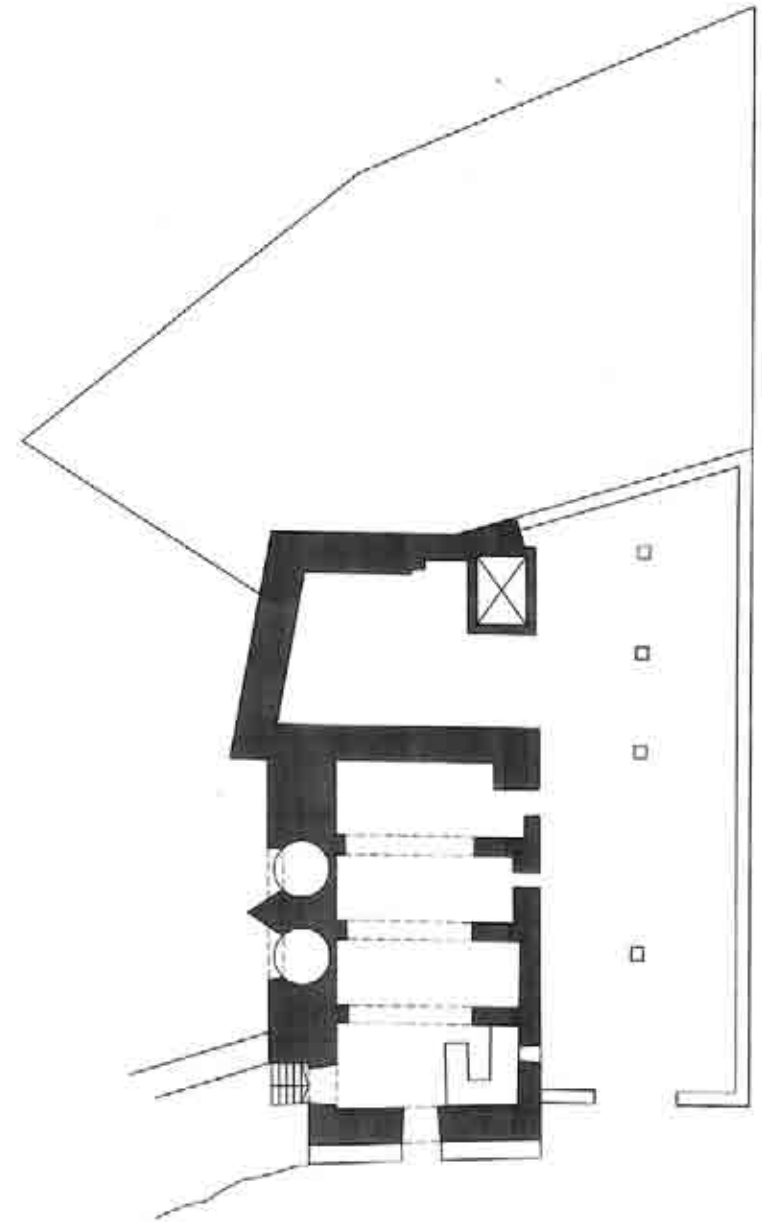

⁹⁶ J. Bolòs i Josep Nuet, *Els molins fariners*, op. cit., pàgs. 36-39.

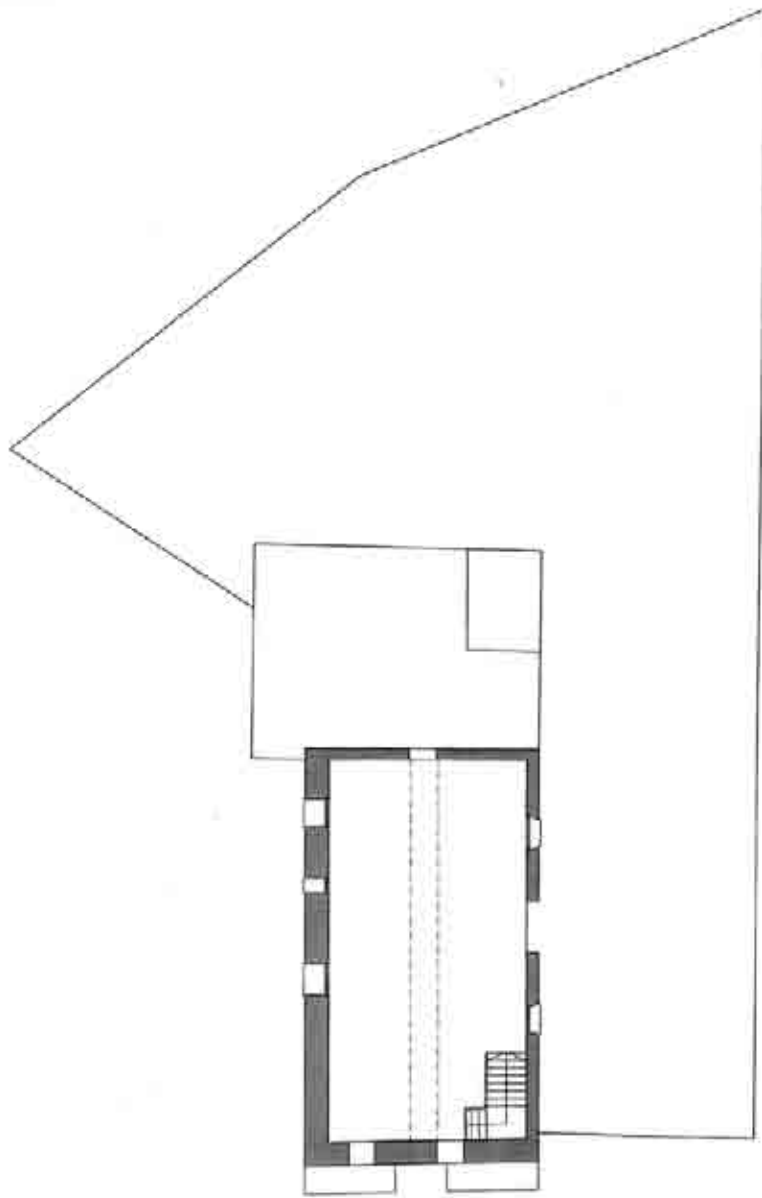
Planta baixa

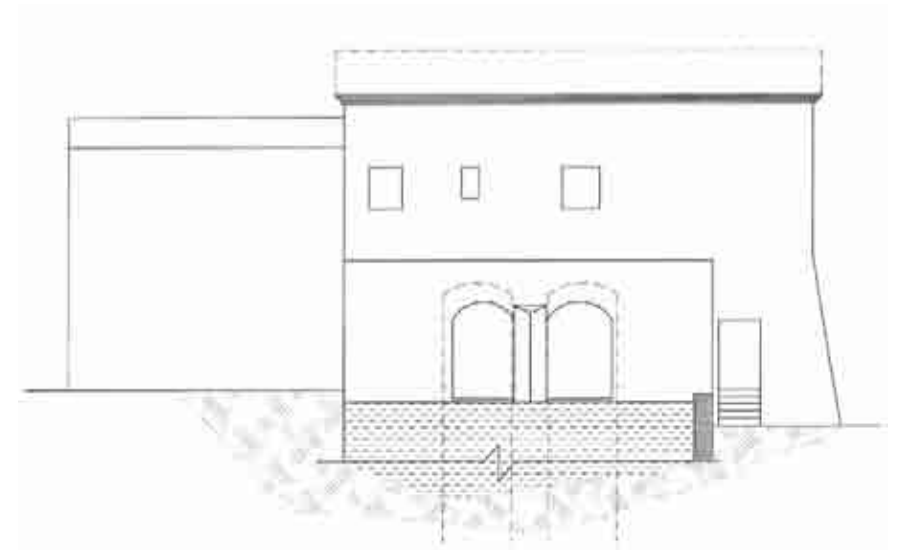
Primera planta

Segona planta

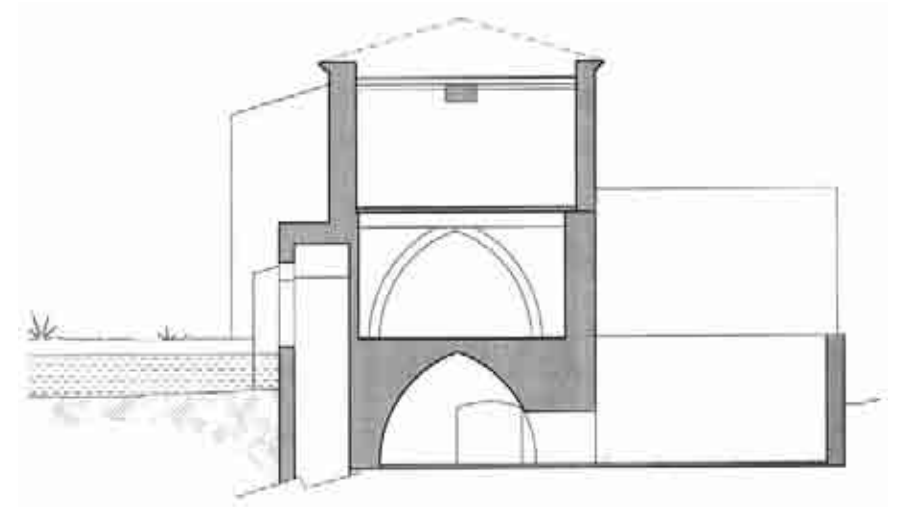
Alçat de la façana orientada a l'oest

Alçat de la façana orientada a migdia

Secció oest-est

Apèndix 3

La casa d'hortolà de l'hort del Cuneu (o mas Capell)

Una fotografia datada el 1882 permet establir que a l'Horta Vella existien nou cases d'hortolà (vegeu la foto Ap3-1). La situada a l'extrem occidental d'aquest espai d'agricultura intensiva –a causa dels beneficis de la irrigació– era la casa d'hortolà, que encara es conserva dempeus, de l'antic hort del Cuneu (coneguda amb el topònim de mas Capell), que consta de planta baixa, primer pis i porxo (vegeu els plànols confeccionats per Pere Pascual amb l'ajut de Carme Ferreras). Es tracta d'un tipus de construcció amb uns trets estructurals i una disposició molt comuna a d'altres cases d'hortolans que havien existit als espais hortícoles d'ambdues bandes del Rec d'Igualada (vegeu el gràfic 4 i la foto Ap3-2). La que avui dia serveix d'estança social del CECI –que abans s'havia adoptat per servir de porteria de la fàbrica del cal Boyer– presenta una distribució molt semblant, tant pel que fa a les plantes com a l'alçat. Les esmentades cases eren de planta rectangular i tenien gruixudes parets exteriors de pedra i morter. En la casa que ens ocupa, l'espai interior és dividit en tres compartiments separats per dues parets mestres d'un gruix considerable i per una de transversal al mig de l'habitatge al llarg de només dos d'aquests compartiments, els situats a ponent de l'edifici (vegeu els plànols de la planta baixa, del primer pis i del porxo).

La planta baixa de la casa d'aquest hort té una porta d'entrada, orientada a l'est, que comunica amb l'hort. La major part de les estances d'aquesta planta eren destinades, sens dubte, a estables per a cavalleries i a corrals per a la cria, possiblement, de bestiar porcí. Des de la porta d'entrada de l'hort s'accedeix a

Foto Ap3.2: Façana de la part de migdia de la casa d'hortolà dita Mas Capell.
Font: Arxiu CECI (foto de Pilar Cuerva)

Mas Capell *Cal Panadés*
(o de la Rossa) *Carmeta*
Gallinaire
(o del Sord) *Cal Boneto*
(o de la Serafina) *Cal Boneto*
de Baix *Xic de*
Cal Venda *Cal Venda* *Cal Marigó* *La Torre*

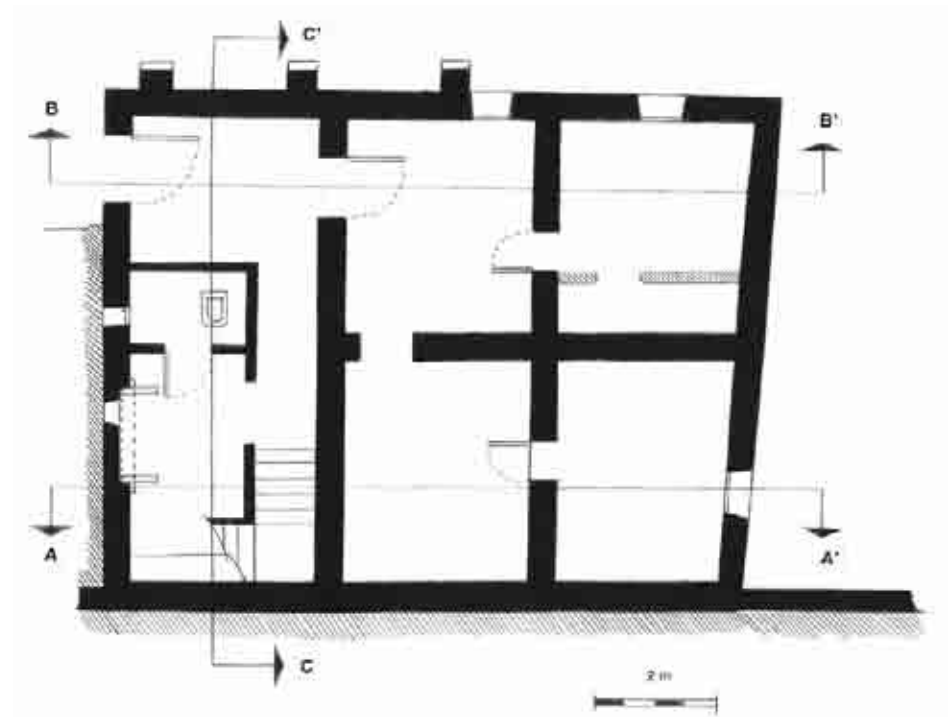
Foto Ap3.1: Cases d'hortolà que existien a l'Horta Vella el 1882.

Font: CECL, foto panoràmica d'Igualada datada el 1882

una estança on, al seu fons orientat al nord, hi ha una escala que condueix al primer pis (vegeu el plànol de la planta baixa). En el replà on acaba aquesta escala, a l'alçada del primer pis, hi ha una altra porta d'entrada a la casa (la principal) oberta a la façana nord que dóna al camí del Rec (vegeu el plànol del primer pis i de la secció C-C'). El primer pis era el que servia d'habitatge a l'hortolà i a la seva família. En el compartiment més oriental hi ha un rebedor que feia, alhora, funcions de menjador i tot seguit s'hi troba la cuina; en el segon compartiment, en direcció oest, un passadís permet l'accés, a dreta i a esquerra, a dues cambres que, probablement, servien de dormitoris; i en el tercer, hi ha dues habitacions més que molt possiblement tenien la mateixa funcionalitat (vegeu el plànol del primer pis i de la secció B-B'). L'accés al porxo (o tercera planta) s'efectuava a través d'una escala que comença a tocar de l'entrada de la porta del costat del Rec i, per tant, a l'estança que servia de menjador (vegeu la planta del primer pis i de la secció A-A'). El porxo té una extensió inferior a la dels pisos inferiors, perquè no comprèn el compartiment de l'edifici situat a l'extrem de ponent. En aquesta part, el quadrant septentrional sobre el primer pis té una coberta de teulada que presenta una acusada inclinació que facilita la circulació de les aigües pluvials en direcció oest; mentre que el quadrant més meridional està cobert amb planxes d'uralita col·locades a un nivell inferior i que presenten una mínima inclinació per facilitar el desguàs. L'esmentada discontinuïtat constructiva fa pensar que és possible que la cambra del primer pis que hi ha sota aquesta teulada és un afegit a la construcció original (vegeu el plànol del porxo i de la secció B-B'). En aquest porxo, en el compartiment existent al final de l'escala (el localitzat a la part oriental) no hi ha cap mena de divisió de l'espai; en canvi, el contigu, situat a ponent de l'anterior, es divideix en dues habitacions separades per la paret mestre que contribueix a sostenir transversalment la casa. Pel que sembla, aquesta planta (o porxo) coberta amb la teulada a dos vessants –la qual cosa determina que l'alçada de les habitacions disminueixi tant a la part de l'est com a la de l'oest (vegeu la secció B-B')– servia, amb tota probabilitat, per emmagatzemar la producció hortícola que no es venia immediatament. És a dir, farratges, tomàquets de penjar, cebes, patates, alls... i també productes de la matança de porcs, conserves vegetals, etc.

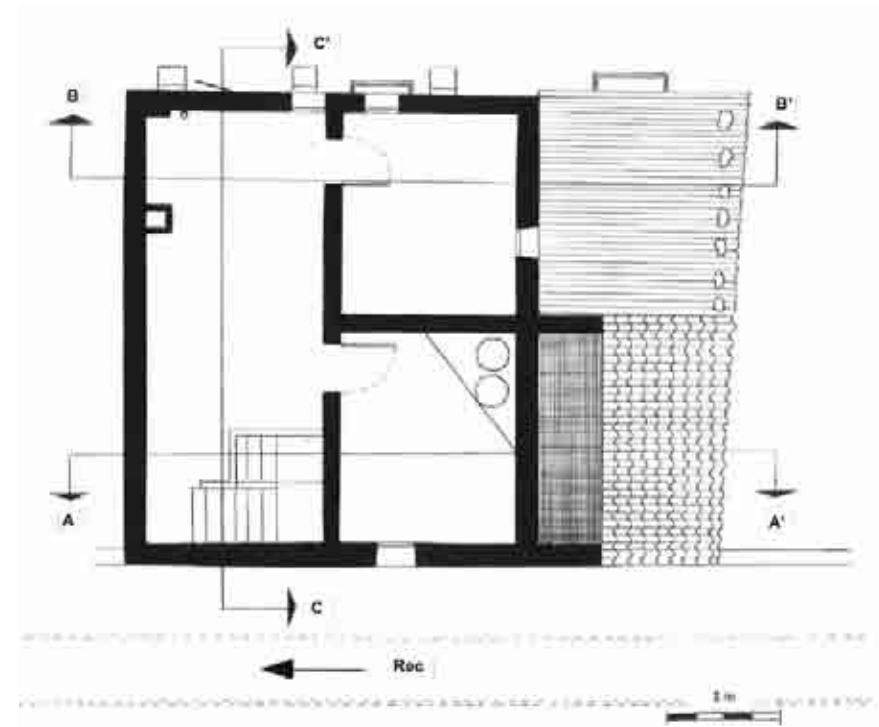
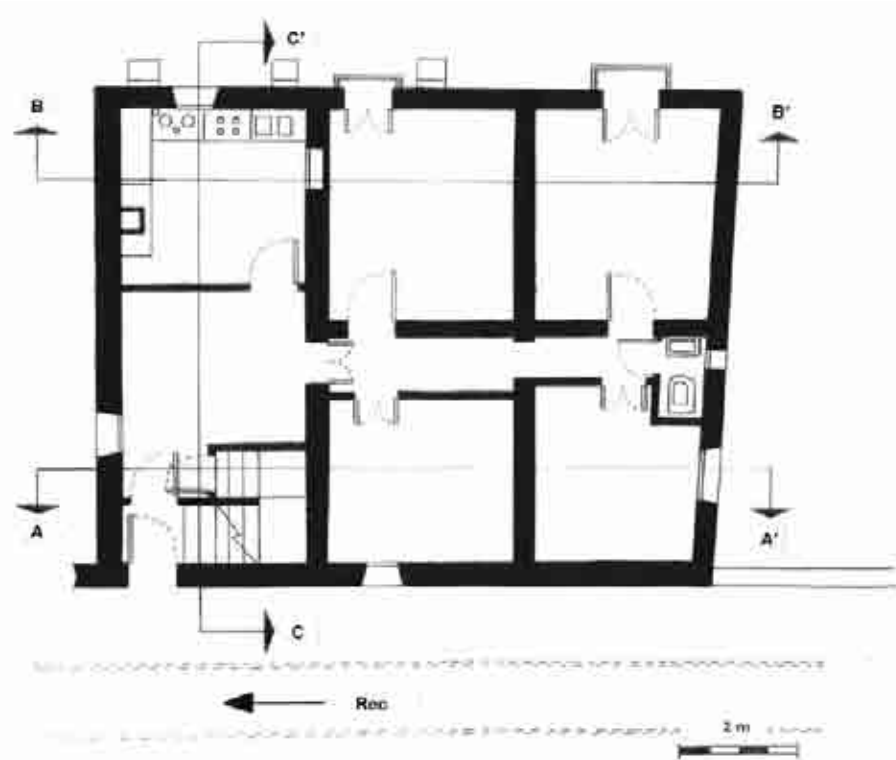
La casa estava adossada a la dreta del camí del Rec on hi havia la porta principal que dóna accés, a peu pla, al primer pis que servia d'estatge a l'hortolà. La planta baixa queda uns 2,3 metres sota el camí del Rec i té, com s'ha dit, una sortida a l'hort que es troba al mateix nivell del terra d'aquesta planta (vegeu la secció C-C'). Per tant, l'expressat desnivell possibilitava que mitjançant una presa d'aigua del Rec, l'hort es pogués regar per efecte de la gravetat. Es tracta d'una disposició que era força comuna a tota l'horta existent a la dreta del Rec i, sobretot, en els de l'anomenada Horta Vella, atès que en el seu tram final, l'esmentat canal discorria a una alçada força elevada en relació amb el nivell de la plana hortícola de la seva dreta.

Planta baixa

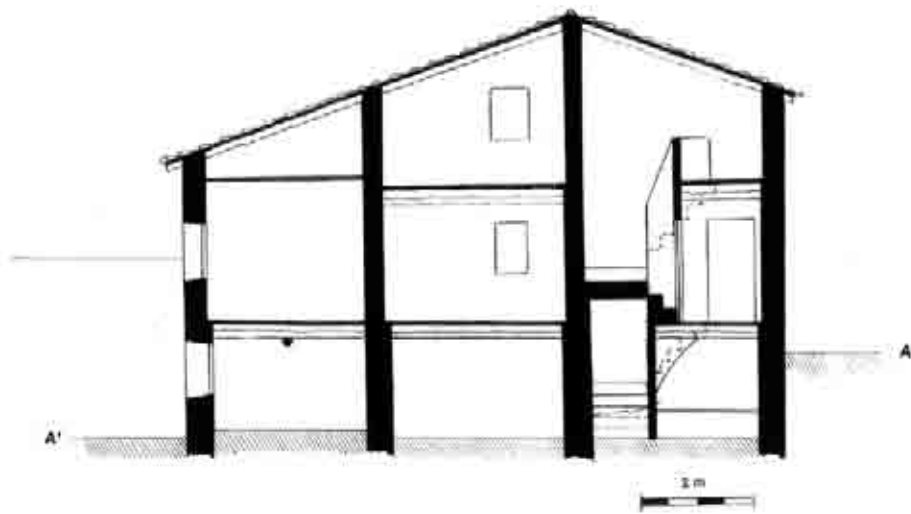

Primer pis

Porxo

Secció A-A'

Secció B-B'

Secció C-C'

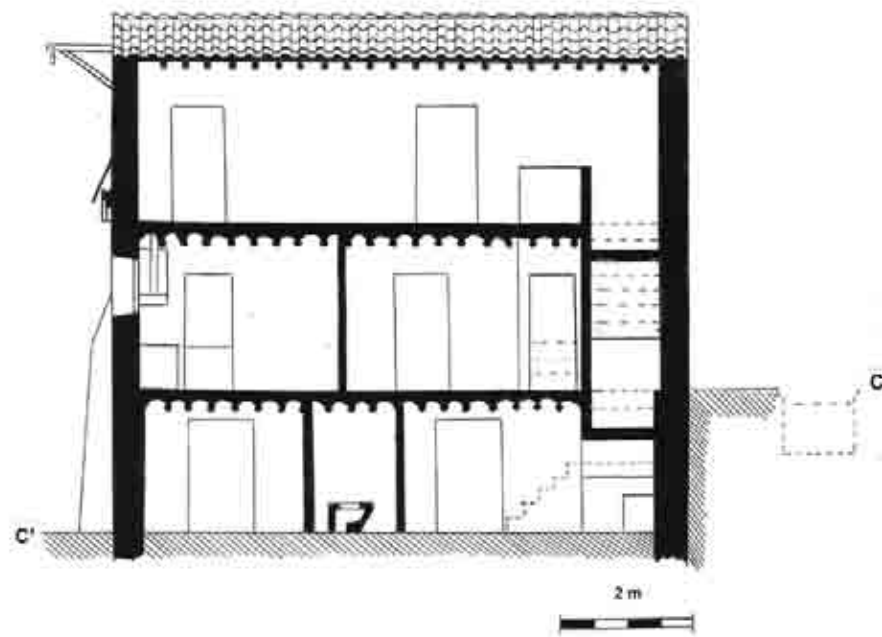

Foto coberta: El molí de l'Abadia i la seva bassa.

Font: AHCA, arxiu fotogràfic municipal (foto de Josep Bisbal)

Interior coberta: Primer foli de l'escriptura de constitució de la societat "Los Tres Amigos"(J. Soler, M. Cuadras i J. Prat i Cia) el 10 de març de 1845, que havia de tenir per objecte l'aixecament de la filatura de ca l'Alert, al Pèlag del Roquer, terme de Vallbona.

Primer foli de l'escriptura de venda del molí de l'Abadia l'1 de desembre de 1859 per Vicenç Dasi i Lluesma, marquès de Dosaigües a favor de Joan Soler.

el centre d'estudis de l'Añoia